

INSTYTUT WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

prof. dr hab. Elżbieta Holewińska-Łapińska

***Informacja o orzecznictwie w sprawach
z art. 39 i 40 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego
w 2013 roku***

Warszawa 2013

Spis treści

Uwagi wprowadzające	1
I. Zezwolenie przez sąd na dokonanie czynności bez zgody drugiego z małżonków (art. 39 k.r.o.)	5
1. Przesłanki zezwolenia na dokonanie czynności, do której potrzebna jest zgoda drugiego małżonka.....	5
2. Ustalenia wynikające z przeglądu rozstrzygnięć zapadłych w 2013 r. w sprawach z art. 39 k.r.o.....	11
2.1. Przedmiot zamierzonej czynności	11
2.2. Informacje dotyczące małżonków.....	14
2.3. Postępowania	19
3. Rozstrzygnięcia w sprawach o zezwolenie na dokonanie czynności rozpoznanych w 2013 roku – opis przypadków.....	27
3.1. Odmowa zgody wymaganej do dokonania czynności	27
3.1.1. Przedmiot zamierzonej czynności - sprzedaż nieruchomości	27
Przypadek pierwszy	27
Przypadek drugi	30
3.1.2. Przedmiot zamierzonej czynności - darowizna gospodarstwa rolnego	31
Przypadek trzeci.....	31
3.1.3. Przedmiot zamierzonej czynności – ustanowienie hipoteki.....	33
Przypadek czwarty	33
3.1.4. Przedmiot zamierzonej czynności – obciążenie nieruchomości wspólnej służebnością na rzecz przedsiębiorstwa wodociągowego w celu doprowadzenia wody „miejskiej” do tej nieruchomości i nieruchomości sąsiednich.....	34
Przypadek piąty.....	34
3.2. Trudne do przewyciężenia przeszkody w porozumieniu z małżonkiem	36
3.2.1. Choroba jako trudna do przewyciężenia przeszkoda w porozumieniu się z małżonkiem.....	36
3.2.1.1. Przedmiot zamierzonej czynności – sprzedaż nieruchomości.....	36
Przypadek szósty	36
Przypadek siódmy	37
3.2.1.2. Przedmiot zamierzonej czynności – kupno nieruchomości.....	38
Przypadek ósmy.....	38
3.2.1.3. Przedmiot zamierzonej czynności – darowizna nieruchomości	39
Przypadek dziewiąty.....	39
Przypadek dziesiąty	40
Przypadek jedenasty	41
Przypadek dwunasty	43
3.2.1.4. Przedmiot zamierzonej czynności – przekształcenie spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego w nieruchomość lokalową i zawarcie umowy dożywocia.....	45
Przypadek trzynasty	45
3.2.2. Nieznane miejsce pobytu małżonka.....	46
3.2.2.1. Przedmiot zamierzonej czynności – kupno nieruchomości lokalowej przez najemców	46
Przypadek czternasty	46
3.2.2.2. Przedmiot zamierzonej czynności – zamiana spółdzielczych praw do lokalu mieszkalnego	47

Przypadek piętnasty	47
3.3. Stałe elementy praktyki stosowania art. 39 k.r.o. (porównanie spostrzeżeń z badania z 2013 r. i z 1998 r.)	48
3.3.1. Niewielka liczebność spraw	48
3.3.2. Przyczyny wystąpienia do sądu o zezwolenie na dokonanie czynności	49
3.3.3. Przedmiot zamierzonej czynności	50
3.3.4. Dobro rodziny	50
II. Pozbawienie małżonka samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym	52
1. Przesłanki zastosowania art. 40 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego	52
2. Rozstrzygnięcia w sprawach o pozbawienie samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym rozpoznanych w 2013 r.	57
2.1. Ustalenia wynikające z przeglądu rozstrzygnięć	57
2.2. Opis stanów faktycznych	59
Przypadek pierwszy	59
Przypadek drugi	61
Przypadek trzeci	63
Przypadek czwarty - pozbawienie samodzielnego zarządu określonym składnikiem majątku wspólnego	64
3. Stałe elementy praktyki stosowania art. 40 k.r.o. (porównanie spostrzeżeń z badania z 2013 r. i z 1998 r.)	65
3.1. Niewielka liczebność spraw	65
3.2. Przyczyny wystąpienia do sądu	66
3.3. Zakres wniosku	66
3.4. Ważny powód pozbawienia samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym	67
III. Uwagi podsumowujące	69
IV. Aneks	73
1. Sądy wylosowane do badania spraw z art. 39 k.r.o.	73
2. Sądy wylosowane do badania spraw z art. 40 k.r.o.	77

Uwagi wprowadzające

1. Z dniem 20 stycznia 2005 r. weszła w życie ustawa z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw¹. Na jej podstawie, między innymi, odstąpiono od podziału czynności zarządu wspólnym majątkiem małżeńskim na mieszczące się w granicach zarządu „zwykłego”, oraz *przekraczające zakres zwykłego zarządu*. W art. 37 § 1 k.r.o. enumeratywnie wskazano czynności, do których dokonania potrzebna jest zgoda drugiego małżonka. Są to czynności prawne prowadzące do zbycia, obciążenia, odpłatnego nabycia nieruchomości, użytkowania wieczystego, prawa rzeczowego, którego przedmiotem jest budynek lub lokal, gospodarstwa rolnego lub przedsiębiorstwa oraz darowizny z majątku wspólnego, z wyjątkiem drobnych darowizn zwyczajowo przyjętych. Wszystkie wymienione czynności przed reformą małżeńskiego prawa majątkowego z 2004 r. były traktowane jako czynności *przekraczające zakres zwykłego zarządu majątkiem wspólnym*. Pojęciem tym obejmowano także szereg innych czynności, a jego zakres budził wątpliwości, co jest zrozumiałe, jako że miało ono charakter zwrotu niedookreślonego, wypełnianego treścią przez praktykę, kształtowaną między innymi pod wpływem orzecznictwa sądów powszechnych i Sądu Najwyższego.

Odmowa zgody na dokonanie jednej z czynności wymienionych w art. 37 § 1 k.r.o. (a przed nowelizacją z 2004 r. na dokonanie czynności *przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem wspólnym*) oraz zaistnienie trudnej do przewyciężenia przeszkody w porozumieniu się z drugim małżonkiem uprawnia małżonka pragnącego dokonać określonej czynności do zwrócenia się do sądu o zezwolenie na jej dokonanie (art. 39 k.r.o.), jeżeli dokonania czynności wymaga dobro rodziny. Z ważnych powodów sąd może, na żądanie jednego z małżonków, pozbawić drugiego małżonka samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym; może również postanowić, że na dokonanie czynności wskazanych w art. 37 § 1 k.r.o. (przed nowelizacją z 2004 r. czynności *przekraczającej zakres zwykłego zarządu*

¹ Dz. U. nr 162, poz. 169.

majątkiem wspólnym) zamiast zgody małżonka będzie potrzebne zezwolenie sądu (art. 40 k.r.o.).

Cel powołanych przepisów art. 39 i 40 k.r.o. i ich brzmienie, zostały zachowane, za wyjątkiem zasygnalizowanej zmiany. Nadal zawierają zwroty niedookreślone, a ustalenie, jaką treścią wypełniają je sądy, wymaga zbadanie orzecznictwa.

W 2013 r. Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego przy Ministrze Sprawiedliwości zwróciła się do Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości o przeprowadzenie kolejnego badania orzecznictwa sądów powszechnych w omawianych sprawach. Niniejsze opracowanie zawiera informację o wykonaniu powyższego zlecenia.

2. W pierwszym etapie zaplanowano zbadanie wszystkich spraw z art. 40 k.r.o. zakończonych w pierwszym półroczu 2013 r. rozstrzygnięciem merytorycznym przez wylosowane sądy z terenu całego państwa. Wielkość próby do badania ustalono na 16% wszystkich sądów, do których właściwości należy rozpoznawanie spraw objętych badaniem. Operat losowania stanowiły 323 wydziały rodzinne i nieletnich sądów rejonowych z terytorium całej Polski, wg wykazu sądów rejonowych z dnia 1 czerwca 2012 r. Wylosowano 54 sądy².

W żadnym z wylosowanych sądów nie było choćby jednej sprawy spełniającej kryteria doboru akt do badania. W tej sytuacji, biorąc pod uwagę, że w poprzednim badaniu orzecznictwa z 1998 r., przeprowadzonym w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości, sprawy o pozbawienie jednego małżonka samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym (art. 40 k.r.o.), choć również nieliczne, w większości były rozpoznane przez sądy w Warszawie i w podstołecznym Pruszkowie, Instytut dodatkowo zwrócił się do prezesów 28 Sądów Rejonowych³ mających siedziby w dużych ośrodkach miejskich, będących

² Losowanie przeprowadzono wykorzystując schemat losowania indywidualnego systematycznego. Wykaz wylosowanych sądów zawiera tabela zamieszczona w aneksie do niniejszego opracowania.

³ Były to następujące Sądy Rejonowe: w Białymstoku, Gdańsku (Sąd Rejonowy Gdańsk-Północ, Sąd Rejonowy Gdańsk-Południe), Gdyni, Gliwicach, Katowicach, Krakowie (Sąd Rejonowy dla Krakowa-Krowdrzy, Sąd Rejonowy dla Krakowa-Podgórze, Sąd Rejonowy dla Krakowa-Nowej Huty), Lublinie (Sąd Rejonowy Lublin-Wschód, Sąd Rejonowy Lublin-Zachód), Łodzi (Sąd Rejonowy dla Łodzi-Śródmieścia, Sąd Rejonowy dla Łodzi-Widzewa), Poznaniu (Sąd Rejonowy Poznań-Grunwald i Jeżyce, Sąd Rejonowy Poznań-Stare Miasto), Rzeszowie, Szczecinie (Sąd Rejonowy Szczecin-Centrum, Sąd Rejonowy Szczecin-Przewodnik i Zachód), Wrocławiu (Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Krzyków, Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Śródmieścia) Warszawie (Sąd Rejonowy dla Warszawy-Mokotowa, Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia, Sąd Rejonowy dla Warszawy-Woli, Sąd

miastami wojewódzkimi, z prośbą o nadesłanie akt wszystkich spraw o pozbawienie jednego małżonka samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym, zakończonych prawomocnie rozstrzygnięciem merytorycznym w okresie od dnia 2 stycznia 2013 r. do dnia 31 sierpnia 2013 r.

Prezes Sądu Rejonowego w Gliwicach poinformował, że wpłynęły 2 sprawy z art. 40 k.r.o., ale do dnia 20 września 2013 r. nie zostały zakończone i akta ich nie mogą zostać udostępnione do badania. Jedynie Sąd Rejonowy dla miasta stołecznego Warszawy nadesłał akta jednej sprawy, zakończonej oddaleniem wniosku, Sąd Rejonowy w Rzeszowie nadesłał akta dwóch spraw, z których jedna zakończyła się oddaleniem wniosku z tej przyczyny, że przed zakończeniem postępowania w sprawie uprawomocnił się wyrok ustanawiający między małżonkami rozdzielną majątkową. Okazało się też, że zastosowanie art. 40 k.r.o. miało miejsce w jednej sprawie rozpoznanej przez Sąd Rejonowy w Pruszkowie, która dotyczyła pozbawienia prawa samodzielnego zarządu jednym składnikiem majątku wspólnego.

Z powyższego wynika, że w **95,1% z wylosowanych 82 sądów, których orzecznictwo miało być zbadane, nie było spraw z art. 40 k.r.o.** Do badania przedstawiono akta zaledwie 4 spraw. Ich stany faktyczne zostaną przedstawione w niniejszym opracowaniu.

Doświadczenie to wpłynęło na organizację drugiego etapu badania dotyczącego spraw z art. 39 k.r.o. Instytut Wymiaru Sprawiedliwości wystąpił do Prezesów **146 Sądów Rejonowych** (ich wykaz znajduje się w aneksie do niniejszego opracowania) z prośbą o udostępnienie akt wszystkich rozpoznanych spraw z art. 39 k.r.o, w których orzeczenie merytoryczne zapadło w okresie 8 miesięcy od 2 stycznia do 31 sierpnia 2013 r. W tym okresie było zaledwie 15 spraw odpowiadających wymienionym kryteriom, a rozpoznało je 12 z wylosowanych 146 sądów, co oznacza, że w wymienionym okresie **w 91,8 % wylosowanych sądów z całej Polski nie było spraw z art. 39 k.r.o.** Poprzednie badania⁴ również

Rejonowy dla Warszawy-Żoliborza, Sąd Rejonowy dla m. st. Warszawy, Sąd Rejonowy dla Warszawy Pragi-Południe, Sąd Rejonowy dla Warszawy Pragi-Północ).

⁴ A. Dyoniak: *Ustawowy ustrój majątkowy małżeński*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1985, s. 91 – 95. Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, E. Holewińska-Łapińska: *Pozbawienie małżonka samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym (art. 40 k.r.o.)*, Warszawa 1998, Instytut

wykazały, że środki ingerencji sądu w zarząd majątkiem wspólnym małżonków pozostających we wspólności majątkowej są stosowane bardzo rzadko. W tej sytuacji celowe wydawało się przedstawienie stanów faktycznych spraw, dokonanie uogólnień, gdzie to było możliwe, oraz dokonanie ich porównania z ustaleniami z badania orzecznictwa z 1998 r., wykonanego w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości, na tle syntetycznych uwag o przesłankach zastosowania art. 39 i 40 k.r.o.

Niewielka liczba spraw, które były analizowane, pozwala na traktowanie przeprowadzonego badania jako sondażowego, a poczynionych ustaleń, jako materiału „ilustracyjnego” dla wskazówek interpretacyjnych, których aktualność jest potwierdzana w kolejnych opracowaniach⁵.

Uzyskanie większego materiału do analizy wymagałoby przeprowadzenia badania orzecznictwa z okresu wielu lat (np. 10). Jego celowość nie wydaje się oczywista, gdy zważy się, iż nie zaobserwowano zasadniczych zmian praktyki orzeczniczej z 2013 r. w porównaniu z ustaleniami poczynionymi odnośnie do orzecznictwa z 1998 r., poza wynikającymi ze zmiany stanu prawnego.

Wymiaru Sprawiedliwości, E. Holewińska-Łapińska: *Zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem wspólnym w praktyce sądowej* (Sprawozdanie z wyników badania aktowego), Warszawa 2000 (niepublikowane).

⁵ Zamiast wielu zob. M. Nazar M. Nazar [w:] *System Prawa Prywatnego*, tom 11 *Prawo rodzinne i opiekuńcze* (red. T. Smyczyński), Warszawa 2009, s. 360 – 364 i powołaną tam literaturę.

I. Zezwolenie przez sąd na dokonanie czynności bez zgody drugiego z małżonków (art. 39 k.r.o.)

1. Przesłanki zezwolenia na dokonanie czynności, do której potrzebna jest zgoda drugiego małżonka

Art. 39 k.r.o. ma zastosowanie gdy:

1. ustrojem majątkowym, w którym pozostają małżonkowie jest wspólność ustawowa, lub umowna, do której stosuje się odpowiednio przepisy o wspólności ustawowej (art. 48 k.r.o.),
2. czynność prawna zamierzona przez małżonka – wnioskodawcę dotyczy przedmiotu majątkowego, który przynależy do majątku wspólnego,
3. czynność prawna zamierzona przez małżonka jest jedną z czynności opisanych w art. 37 § 1 k.r.o., w zamkniętym katalogu czynności prawnych, do których dokonania jest potrzebna zgoda drugiego małżonka,
4. brak zgody małżonka wymaganej do dokonania czynności prawnej jest konsekwencją jednego z niżej wymienionych zdarzeń:
 - jednoznacznie wyrażonej odmowy na dokonanie czynności,
 - sprzeciwu, o którym mowa w art. 36¹ k.r.o.,
 - niewyrażenia stanowiska, bowiem występują przeszkody w porozumieniu się z małżonkiem, które są trudne do przewyciężenia,
5. dobro rodziny wymaga dokonania czynności zamierzonej przez małżonka – wnioskodawcę.

Przed nowelizacją z 2004 r. art. 39 k.r.o. miał zastosowanie do czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu majątkiem wspólnym (aktualnie czynności, o które chodzi, są określone w art. 37 § 1 k.r.o.). Liczne wątpliwości wywoływała wykładnia pojęcia czynności zwykłego zarządu i przekraczających ten zarząd, co aktualnie ma znaczenie historyczne odnośnie do omawianego przepisu.

Poza tym wykładnia przesłanek zastosowania art. 39 k.r.o. wydaje się być niezmienna od kilkudziesięciu lat i można ją uznać w zasadzie za zgodną. Dlatego odesłać należy do stosownych opracowań⁶. W tym miejscu celowe wydaje się jedynie zwrócenie uwagi na dwa zwroty niedookreślone: „*trudne do przewyciężenia przeszkody w porozumieniu się z małżonkiem*” oraz konieczność ustalenia, że dokonania czynności „*wymaga dobro rodziny*”.

Trudne do przewyciężenia przeszkody w porozumieniu się z małżonkiem

Wydaje się oczywiste i nie budzi zastrzeżeń, że trudne do przewyciężenia przeszkody w porozumieniu się z małżonkiem zachodzą, gdy miejsce jego pobytu jest nieznane, mimo dołożenia starań o jego ustalenie. Analogicznie traktowana jest sytuacja, gdy z obiektywnych przyczyn nawiązanie kontaktu z małżonkiem jest w praktyce niemożliwe lub skrajnie trudne, mimo że miejsce przebywania małżonka jest znane. Przykładowo może chodzić o przebywanie małżonka na terenie objętym działaniami wojennymi, stanem klęski żywiołowej, osadzenie go w zagranicznym zakładzie karnym w państwie nieprzestrzegającym zasad demokratycznych, lub w miejscu, z którym z innych przyczyn nie ma łączności pocztowej, telefonicznej ani elektronicznej, bądź jest ona nieosiągalna dla małżonka przebywającego w terenie trudno dostępnym z uwagi na położenie geograficzne lub warunki klimatyczne, a dodatkowo w przewidywalnym, możliwie nieodległym terminie nie nastąpi zmiana sytuacji. Należy jednak odnotować, że ta druga grupa sytuacji, stanowiąc wdzięczne pole dla wyobraźni komentatorów, w praktyce zapewne jeszcze nie wystąpiła. O ile jednak stan taki zaistniałby, możliwość skorzystania z art. 39 k.r.o. nie budzi wątpliwości.

Wykładnia pojęcia „*trudne do przewyciężenia przeszkody w porozumieniu się z małżonkiem*”, którą można traktować za ustaloną i powszechnie akceptowaną, nie ogranicza się do takich obiektywnych przeszkód praktycznie uniemożliwiających porozumienie. Przyjmuje się także, że zezwolenie sądu na dokonanie czynności może być wydane, gdy małżonek „*jest dotknięty zaburzeniami umysłowymi*” oraz gdy

⁶ M. Nazar w *Systemie Prawa Prywatnego*, tom 11 *Prawo rodzinne i opiekuńcze* (red. T. Smoczyński), Warszawa 2009, s. 353 – 356. Odnośnie do stanu prawnego sprzed nowelizacji z 2004 r. zob. J. St. Piątowski [w:] *Systemie prawa rodzinnego i opiekuńczego*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1985, s. 416 – 417.

miejsce jego pobytu jest znane, stan umysłu nie budzi zastrzeżeń, ale małżonek „zerwał wspólne pożycie i uchyla się od wszelkich kontaktów”⁷.

Nie budzi wątpliwości, że w sytuacji „zaburzeń umysłowych” albo wykonywanie przez chorego małżonka zarządu majątkiem wspólnym nie występuje (a więc bez jakiegokolwiek kontroli wszystkie czynności zarządu za wyjątkiem opisanych w art. 37 § 1 k.r.o., wykonuje współmałżonek „zaburzonego”), albo małżonek chory dokonuje samodzielnie czynności zarządu, a wskutek jego „zaburzenia” prawdopodobieństwo narażenia na poważny uszczerbek majątku wspólnego jest znaczne, szczególnie że obecnie wymaganie zgody drugiego małżonka jest ograniczone do czynności opisanych w art. 37 § 1 k.r.o.

Do unormowania opisanej sytuacji przewidziane są określone instytucje prawne (w szczególności ubezwłasnowolnienie). W licznych przypadkach skorzystanie z nich należycie chroniłoby zarówno małżonka wymagającego szczególnej troski, jak i interesy drugiego małżonka i rodziny przez wprowadzenie rozdzielnosci majątkowej jako ustroju przymusowego.

Gdyby zmieniła się wykładnia omawianej przesłanki zastosowania art. 39 k.r.o. powodująca niemożliwość skorzystania z zezwolenia sądu przewidzianego w art. 39 k.r.o. w przypadku zaburzeń umysłowych i „uchylenia się od wszelkich kontaktów” przez drugiego małżonka, zapewne skłaniałaby to do „globalnego” unormowania sytuacji prawnej. W obrębie prawa rodzinnego takim „globalnym” unormowaniem byłoby doprowadzenie do o rozdzielnosci majątkowej. Mimo wieloletniego stosowania szerokiej wykładni „*trudnych do przewyciężenia przeszkód w porozumieniu się z małżonkiem*” jej zasadność we wskazanych stanach faktycznych nie jest bezdyskusyjna. Warto rozważyć, czy zmiana praktyki w obydwu wspomnianych wyżej sytuacjach nie byłaby pożądana.

Dobro rodziny

Rodzina

W naukach społecznych nie ma jednego uniwersalnego pojęcia rodziny, także w aktach prawnych jest ono rozumiane rozmaicie⁸. W kodeksie rodzinnym

⁷ J. St. Piątkowski, *op. cit.*, s. 417.

i opiekuńczym wielokrotnie używany jest termin „rodzina”, najczęściej w sformułowaniach „*dobro rodziny*” (art. 10 § 1, 23, 39, 45 § 2 k.r.o.) i „*potrzeby rodziny*” (art. 27, 28 § 1, 29, 30, 45 § 1, 103 k.r.o.)⁹, ale nie ma jego ustawowej definicji¹⁰.

Wykładnia literalna art. 23 k.r.o. może przemawiać za wąskim rozumieniem pojęcia „rodzina”, bowiem obowiązek współdziałania małżonków dotyczy dobra rodziny, którą oni „przez swój związek założyli”, a więc składającej się z samych małżonków oraz z małżonków i ich wspólnych dzieci (mających stan cywilny dzieci pochodzących od małżonków w związku z ustaleniem pochodzenia i przysposobieniem). Względy społeczne skłaniają natomiast niekiedy do szerszego ujmowania rodziny¹¹. W uchwale z dnia 25 maja 1971 r., III CZP 29/71¹², Sąd Najwyższy wyraził pogląd, iż w art. 39 k.r.o. chodzi „(...) o rodzinę w ścisłym tego pojęcia znaczeniu, które określa (...) art. 23 k.r.o., tj. o samych małżonków i dzieci z małżeństwa, jeżeli one są”.

⁸ Analiza powojennego ustawodawstwa polskiego – przeprowadzona przez E. Wiśniowską (*Pojęcie rodziny w ustawodawstwie polskim*, Acta Universitatis Wratislaviensis nr 1152, Prawo CLXXXVI, Prace Prawnicze, Wrocław 1990, s. 351-360) w połowie lat osiemdziesiątych minionego stulecia - wykazała, że kryteriami zaliczenia do rodziny są pokrewieństwo, małżeństwo, przysposobienie, powinowactwo, rodzina zastępcza, pozostawanie we wspólnym gospodarstwie domowym. Każde z pięciu wymienionych w kolejności kryteriów bywa stosowane samodzielnie lub też w połączeniu z kryterium szóstym. Dla oznaczonych potrzeb może być wystarczającym kryterium pozostawanie określonych osób w faktycznej wspólnocie rodzinnej (dotyczy to w szczególności partnerów o różnej płci pozostających w konkubinacie). Dobór kryteriów zaliczenia do rodziny, jak wykazała powołana Autorka, ustawodawca uzależniał od celów społecznych, których osiągnięciu miały służyć oznaczone akty normatywne, w których posłużono się terminem „rodzina” lub „członek rodziny”.

⁹ Jak obliczył M. Kosek (*Pojęcie rodziny w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym i negatywne skutki jego redefinicji w wybranych aktach prawnych w Księdze Pamiątkowej ku czci Profesor Wandy Stojanowskiej <<W trosce o rodzinę>> pod red. M. Koska i J. Słyka, Warszawa 2008, s. 229 – 230*) pojęcie rodzina występuje w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym 21 razy w różnych kontekstach. Autor zwrócił uwagę na powiązania pomiędzy terminami „rodzina” i „małżeństwo”, oraz omówił propozycje wykładni terminu „rodzina” w licznych opracowaniach komentarzowych i podręcznikowych, powołując stosowną literaturę (*op. cit.*, s. 236 – 237). M. Kosek krytycznie ocenił szerokie pojęcie rodziny występujące w nowszych aktach normatywnych dotyczących pomocy społecznej, świadczeń rodzinnych, przeciwdziałaniu przemocy (tamże, s. 240 i n).

¹⁰ Na temat modelu rodziny w prawie prywatnym zob. M. Domański: *Względne zakazy małżeńskie*, Warszawa 2013, s. 30 – 36 i powołana literatura.

¹¹ Por. np. T. Smoczyński: *Obowiązek alimentacyjny rodziców względem dziecka a polityka socjalna państwa*, Ossolineum 1978, s. 36.

¹² OSP i KA nr 7-8 z 1972 r., poz.131.

Dobro rodziny

Dobro rodziny jest (i było przed nowelizacją z 2004 r.) przesłanką udzielenia jednemu małżonkowi zezwolenia na dokonanie czynności prawnej, do której potrzebna jest zgoda drugiego małżonka (art. 39 k.r.o.).

W nauce prawa rodzinnego *dobro rodziny* bywa ujmowane jako wartość nadrzędna w porównaniu z potrzebami, interesami lub oczekiwaniami poszczególnych członków rodziny. Pozostaje w ścisłym związku z takimi wartościami jak trwałość małżeństwa i dobro dzieci, których ochrona ma rangę zasad prawa rodzinnego i przez to wpływ na wykładnię jego norm.

„*Dobro rodziny*” jest zwrotem niedookreślonym. Podobnie jak dobro dziecka¹³ „(...) oznacza kompleks wartości o charakterze niematerialnym i materialnym (...) zdeterminowanych przez wiele różnorodnych czynników, których struktura zależy od treści stosowanej normy prawnej i konkretnej, aktualnie istniejącej sytuacji (...)”¹⁴.

Dobro rodziny jako przesłanka zastosowania art. 39 k.r.o. nie może być ograniczane do majątkowych interesów małżonków. Niemniej przy dokonywaniu wykładni tej normy – zważywszy na jej lokalizację w kodeksie - majątkowe konsekwencje udzielonego zezwolenia powinny być szczególnie dokładnie rozważone. Dlatego, jak sądzę, **trwałe zmniejszenie majątku wspólnego wskutek dokonania czynności może być usprawiedliwione tylko przez swoisty „stan wyższej konieczności”** (nakłady na leczenie lub niezbędne kształcenie jednego z członków rodziny), z uwzględnieniem ogólnego stopnia zamożności. Z tego punktu widzenia ze szczególną ostrożnością sądy powinny decydować o zezwoleniu na dokonanie darowizn przedmiotów majątkowych o znacznej wartości.

Przy rozważaniu okoliczności konkretnej sprawy należy uwzględnić zasadę równouprawnienia małżonków, mających obowiązek współdziałania dla dobra

¹³ Por. W. Stojanowska: *Rozwód a dobro dziecka*, Warszawa 1979, s.27.

¹⁴ Pojęcie „dobro rodziny” w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym zostało użyte przykładowo w art.10 § 1 jako przesłanka udzielenia przez sąd opiekuńczy zezwolenia na zawarcie związku małżeńskiego kobiecie nie mającej ukończonych lat osiemnastu, w art. 23, z którego wynikają dla obojga małżonków równe prawo i obowiązek „współdziałania dla dobra rodziny, którą przez swój związek założyli”, w analizowanej normie art. 39 k.r.o. jako przesłanka udzielenia zezwolenia na dokonanie czynności, o której mowa w art. 37 § 1 k.r.o., w art. 45 § 2 k.r.o. jako kryterium decydujące o możliwości

rodziny (art. 23 k.r.o.), między innymi przez przyczynianie się do zaspokajania jej potrzeb materialnych. Trafnie skonstatował Józef St. Piąkowski, że „*Nie wystarczy stwierdzenie, że wskutek dokonania czynności dobro rodziny nie ucierpi, lecz konieczne jest ustalenie, iż **wymaga** ono dokonania czynności*”¹⁵. Stwierdzając, że interes rodziny w dokonaniu czynności może mieć charakter majątkowy lub niemajątkowy, powołany Autor jako przykład wskazał <*sprzedaż szczególnie cennego przedmiotu na ratowanie zdrowia jednego z małżonków lub ich dziecka*>¹⁶.

Powyższe uwagi skłaniają do wniosku, iż wykładnia obu terminów zawartych w pojęciu „*dobro rodziny*” („rodzina”, „dobro rodziny”) w praktyce może się okazać niejednolita.

wcześniejszego niż przy podziale majątku nakazania przez sąd zwrotu wydatków i nakładów dokonanych z majątku wspólnego na majątki osobiste każdego z małżonków.

¹⁵ J. St. Piąkowski [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1985, s.417.

¹⁶ Tamże.

2. Ustalenia wynikające z przeglądu rozstrzygnięć zapadłych w 2013 r. w sprawach z art. 39 k.r.o.

12 sądów nadesłało 15 spraw, w których na podstawie art. 39 k.r.o., w okresie od dnia 2 stycznia do dnia 31 sierpnia 2013 r. zapadło rozstrzygnięcie merytoryczne – we wszystkich przypadkach uwzględniające żądanie wniosku. Stany faktyczne tych spraw są opisane w następnym punkcie niniejszego opracowania. W tym miejscu zaś przedstawiona zostanie ich zbiorcza charakterystyka.

2. 1. Przedmiot zamierzonej czynności

Zbycie nieruchomości

W czterech przypadkach zamierzoną przez jednego małżonka czynnością prawną była sprzedaż nieruchomości należącej do majątku wspólnego. Dwukrotnie chodziło o nieruchomość gruntową użytkowaną rolniczo. Z akt wynikało, że w jednym przypadku powierzchnia gruntów wynosiła 10 ha, a oferowana cena sprzedaży 100 tys. zł, w drugiej sprawie wiadomo było, że przedmiotem sprzedaży ma być 15 działek rolnych, z których każda miała status nieruchomości. Nie ustalono ich wartości rynkowej.

W jednym przypadku sprzedaż miała dotyczyć działki gruntu zabudowanej domem jednorodzinny, garażem i budynkiem gospodarczym. Z operatu szacunkowego przedstawionego przez wnioskodawcę na żądanie sądu wynikało, że rynkowa cena tej nieruchomości wynosi 90 tys. zł.

Kolejna nieruchomość była zabudowana garażem. Była usytuowana w obrębie osiedla mieszkaniowego. Zainteresowani określali przedmiot czynności jako „sprzedaż garażu”, a jego wartość rynkową oceniali na kwotę w granicach 27 – 30 tys. zł.

Dwukrotnie przyczyną wystąpienia o zezwolenie na sprzedanie nieruchomości była odmowa zgody drugiego małżonka, również dwukrotnie nie było możliwe porozumienie się z małżonkiem, którego miejsce pobytu było znane, ale stan zdrowia wykluczał możliwość złożenia przez małżonka koniecznego oświadczenia woli.

Przyczyną tego stanu był w jednym przypadku udar mózgu, który pozbawił małżonka zdolności mówienia, a w drugim wylew krwi do mózgu, wskutek którego osoba chora nie mówiła i nie miała zdolności poruszania się.

Odpłatne nabycie nieruchomości

Dwukrotnie przedmiotem zamierzonej czynności było kupno nieruchomości.

W pierwszym przypadku małżonek wnosił o zezwolenie na kupno 9,85 ha gruntów rolnych od Agencji Nieruchomości Rolnych Skarbu Państwa za kwotę 122 tys. zł. Przyczyną wystąpienia o zezwolenie sądu była niemożność wyrażenia zgody na kupno przez współmałżonka wynikająca z afazji i paraliżu, będących skutkiem udaru mózgu.

W drugim przypadku małżonek – wnioskodawca pragnął kupić od gminy za preferencyjną (wielokrotnie niższą od rynkowej) cenę 25 tys. zł nieruchomość lokalową, której najemcami byli oboje małżonkowie. Przyczyną wystąpienia o zezwolenie sądu była niemożność porozumienia się z małżonkiem nieobecny w kraju, którego miejsce pobytu za granicą nie było znane małżonkowi – wnioskodawcy.

Darowizna nieruchomości na rzecz zstępnego

Pięciokrotnie przedmiotem zamierzonej czynności prawnej było zawarcie ze wspólnym zstępnym małżonków umowy darowizny nieruchomości wchodzącej w skład majątku wspólnego. Dwukrotnie chodziło o darowanie gospodarstw rolnych. Wartość jednego z nich nie była ustalona. Wartość drugiego wynosiła około 1 mln. zł. Miało ono powierzchnię 11 ha, a budynki w umowie ubezpieczenia były oszacowane na kwotę 784 100 zł.

W jednym przypadku przedmiotem darowizny miała być nieruchomość lokalowa o powierzchni 46 m². Dwukrotnie przedmiotem darowizny miały być zabudowane działki (w jednym przypadku na działce położonej we wsi znajdował się jednopiętrowy dom mieszkalny, w drugim działka znajdowała się w mieście, była zabudowana budynkami gospodarczymi, a jej położenie w śródmieściu powodowało, że cena rynkowa prawdopodobnie była wysoka, choć w sprawie nie była ustalona.)

W czterech z pięciu spraw przyczyną wystąpienia do sądu o zezwolenie na dokonanie zamierzonej darowizny był stan intelektu drugiego małżonka wynikający z choroby Alzheimera oraz Parkinsona.

Tabela 1: Wiek i stan zdrowia małżonków w sprawach, w których wniosek dotyczył darowizny nieruchomości

Przyczyna wniosku w danej sprawie	Wiek żony	Stan zdrowia żony (w tym choroby mające wpływ na stan intelektu)	Wiek męża	Stan zdrowia męża (w tym choroby mające wpływ na stan intelektu)
Odmowa zgody przez żonę	73	Norma dla wieku	81	Norma dla wieku
Niemożność porozumienia z żoną	82	Stan otępienny	81	Norma dla wieku
	77	Choroba Alzheimera	84	Norma dla wieku
	74	Choroba Alzheimera	72	Norma dla wieku
Niemożność porozumienia z mężem	66	Norma dla wieku	72	Choroba Parkinsona

Źródło: Opracowanie własne.

W jednym przypadku małżonek nie wyrażał zgody na darowiznę. Nastąpiło to, gdy małżeństwo trwało blisko 52 lata, ale przez ostatnie 40 lat małżonkowie pozostawali w separacji faktycznej, a z nieruchomości mającej być przedmiotem darowizny korzystał wyłącznie małżonek - wnioskodawca, zaś małżonek odmawiający zgody korzystał wyłącznie z innej wspólnej nieruchomości.

Inne czynności dotyczące nieruchomości oraz spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego

Dwukrotnie przedmiotem zamierzonej czynności miało być obciążenie wspólnego prawa do nieruchomości (raz hipoteką, raz służebnością przesyłową). W obu przypadkach obciążenie było związane z korzyściami dla majątku wspólnego.

Hipoteka miała zabezpieczać ewentualny obowiązek zwrotu „upustu” w cenie sprzedaży nieruchomości należącej do gminy na rzecz dotychczasowych najemców, gdyby oni zbyli nieruchomość przed upływem 10 lat od jej kupna. Zważywszy, iż małżonkowie od wielu lat zaspokajali swoje potrzeby mieszkaniowe w tej nieruchomości, prawdopodobieństwo jej zbycia przed wskazanym terminem było bardzo małe. Z akt nie wynikała przyczyna wystąpienia do sądu. Wiadomo było jednak, że we wcześniej wydanym, prawomocnym orzeczeniu sąd zezwolił na kupno nieruchomości do majątku wspólnego małżonków.

Służebność miała być ustanowiona na rzecz przedsiębiorstwa wodociągowego. Dzięki jej ustanowieniu małżonkowie nie ponieśliby żadnych kosztów związanych z doprowadzeniem wody „miejskiej” do ich domu. Dotychczas korzystali z wody z własnej studni wymagającej uzdatnienia, bez którego nie nadawała się do użytku. Odmowa zgody małżonka na ustanowienie służebności była konsekwencją istniejącego w związku rozkładu pożycia małżeńskiego oraz była związana z deklarowanym wniesieniem przez wnioskodawcę pozwu o rozwód.

Kolejna sprawa dotyczyła zamiany spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego o większej powierzchni (bardzo zadłużonego wobec spółdzielni) na takie samo prawo do lokalu o mniejszej powierzchni. Żona wnioskodawcy przebywała za granicą i twierdził on, że nie zna jej adresu.

W jednym przypadku zamierzeniem wnioskodawcy było przekształcenie spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego w prawo własności nieruchomości lokalowej w celu zawarcia umowy dożywocia. Małżonka wnioskodawcy cierpiała na chorobę Alzheimera.

2.2. Informacje dotyczące małżonków

Poziom wykształcenia

W aktach były informacje o wykształceniu tylko 10 osób. 6 z nich miało tylko wykształcenie podstawowe, 4 zawodowe, 2 średnie i jedna wyższe zawodowe.

Tabela 2: Wykształcenie małżonków

L.p.	Poziom wykształcenia	Żony	Mężowie	Razem
1.	Podstawowe	1	2	6
2.	Zawodowe	0	4	4
3.	Średnie ogólne/Technikum	2	0	2
4.	Licencjat	1	0	1
5.	Ogółem	4	6	10

Źródło: Opracowanie własne

Źródła dochodów i ich miesięczna wysokość

Informacje o źródłach dochodów małżonków były bardzo ograniczone. Wynikało z nich, że 12 osób pobierało rentę lub emeryturę, 5 uzyskiwało wynagrodzenie za

pracę, 3 dochód z gospodarstwa rolnego. Jedna z żon uzyskiwała zasiłki celowe o charakterze pomocy społecznej. W jednym przypadku małżonkowie pobierali czynsz z tytułu wydzierżawienia działek rolnych.

Tabela 3: Źródła dochodów małżonków

L.p.	Źródła dochodów małżonków	Żony	Mężowie	Razem
1.	Wynagrodzenie za pracę	3	2	5
2.	Renta lub emerytura	6	6	12
3.	Dochód z gospodarstwa rolnego	1	2	3
4.	Inna działalność gospodarcza	0	1	1
5.	Na utrzymaniu małżonka lub innej osoby	2	0	2
6.	Pomoc społeczna	1	0	1
7.	Inne	2	1	3
8.	Ogółem	15	12	27

Źródło: Opracowanie własne

Informacje o wysokości uzyskiwanych przychodów były w 7 sprawach. Zwykle w danym małżeństwie przychody mężów były wyższe od przychodów żon. Najwyższy miesięczny przychód męża wyniósł 3500 zł, a żony uzyskiwany w Polsce 1000 zł. Jedna z żon pracowała w Wielkiej Brytanii jako opiekunka w domu pomocy społecznej uzyskując 700 funtów (około 3500 zł).

Tabela 4: Wysokość dochodów małżonków

L.p.	Wysokość dochodów żony miesięcznie w złotych	Wysokość dochodów męża miesięcznie w złotych
1.	400	3500
2.	300	3000
3.	3500 zł (700 funtów brytyjskich)	1700
4.	850	1020
5.	1000	1000
6.	800	800
7.	750	1000

Źródło: Opracowanie własne

Wiek i „staż” małżeński

Charakterystyczne dla spraw z art. 39 k.r.o. było korzystanie z przewidzianej w nim możliwości głównie przez małżonków starszych o długim stażu małżeńskim, który

wskazuje (co do zasady)¹⁷ na okres w jakim małżonkowie pozostają w ustawowej wspólności majątkowej.

Tabela 5: Wiek i staż małżeński

L.p.	Wiek żony	Wiek męża	„Staż” małżeński
1.	80	82	61 lat
2.	48	48	25 lat
3.	73	81	51 lat i 9 miesięcy
4.	78	Brak danych	Brak danych
5.	41	45	13 lat
6.	Brak danych	69	46 lat
7.	61	65	Brak danych
8.	50	56	30 lat
9.	66	72	44 lata i 6 miesięcy
10.	72	74	52 lata
11.	82	81	55 lat i 4 miesiące
12.	77	84	56 lat i 2 miesiące
13.	70	64	39 lat
14.	49	48	Brak danych
15.	50	51	27 lat i 6 miesięcy

Źródło: Opracowanie własne

Informacje o długości pozostawania w związku małżeńskim były w aktach 13 spraw. W 12 przypadkach był to okres nie krótszy niż 25 lat. Pięć małżeństw trwało dłużej od 50 lat (najdłuższe 61 lat).

Najkrócej do dnia wniosku trwające małżeństwo pozostawało w związku 13 lat. W tej sprawie w okresie poprzedzającym wniosek małżonkowie nie mieszkali razem, a wnioskodawca planował rozwód. To zapewne było główną przyczyną odmowy zgody na dokonanie czynności, która wydawała się racjonalna ekonomicznie i była związana z poprawą warunków mieszkaniowych.

Średni wiek żony wynosił 64 lata, a męża 65,7 lat, z tym, że co druga żona i co drugi mąż mieli więcej niż 70 lat. Najstarsza żona liczyła 82 lata, a najstarszy mąż 84 lata.

¹⁷ Wiadomo, że w jednym przypadku małżonek wnioskodawczyni był częściowo ubezwłasnowolniony. Ani zainteresowani, ani sąd nie dostrzegli, że z mocy prawa (art. 53 § 1 k.r.o.) małżonkowie od uprawomocnienia się orzeczenia o ubezwłasnowolnieniu pozostawali w rozdzielności majątkowej, jako przymusowym ustroju majątkowym.

Stan faktyczny w związku w dniu wpływu wniosku

Zdrowie

Tabela 6: Wiek i stan zdrowia małżonków

L.p.	Sytuacja żon		Sytuacja mężów	
	Wiek	Stan zdrowia	Wiek	Stan zdrowia
1.	80	Całkowicie niesprawna ruchowo (porusza się wyłącznie na wózku inwalidzkim), niesamodzielna, wymaga stałej, całodobowej pomocy drugiej osoby	82	Ograniczona sprawność ruchowa (porusza się o kulach), wymaga pomocy drugiej osoby
2.	48	Zadowolający normie dla wieku	48	Zadowolający normie dla wieku
3.	73	Zadowolający normie dla wieku	81	Zadowolający normie dla wieku
4.	78	Zadowolający normie dla wieku	B. d.	Brak danych
5.	41	Zadowolający normie dla wieku	45	Zadowolający normie dla wieku
6.	B. d.	Paraliż, afazja, wymaga stałej, całodobowej pomocy drugiej osoby, hospitalizowana	69	Zadowolający normie dla wieku
7.	61	Zadowolający normie dla wieku	65	Afazja, wymaga pomocy drugiej osoby
8.	50	Paraliż, afazja, wymaga stałej, całodobowej pomocy drugiej osoby, hospitalizowana	56	Zadowolający normie dla wieku
9.	66	Zadowolający normie dla wieku	72	Choroba Parkinsona – wymaga pomocy drugiej osoby
10.	72	Choroba Alzheimera – wymaga pomocy drugiej osoby	74	Po amputacji obu nóg, porusza się na wózku inwalidzkim – wymaga pomocy drugiej osoby
11.	82	Zwyrodnieniowa choroba stawów, stan po złamaniu szyjki kości udowej, stan otępienny, chora leżąca – wymaga stałej pomocy drugiej osoby	81	Zadowolający normie dla wieku
12.	77	Choroba Alzheimera – wymaga pomocy drugiej osoby	84	Problemy wieku podeszłego
13.	70	Choroba Alzheimera – wymaga pomocy drugiej osoby	64	Paraliż jednej strony ciała, problemy z poruszaniem się – wymaga pomocy drugiej osoby
14.	49	Zadowolający	48	Brak danych (nieznane miejsce pobytu)
15.	50	Zadowolający	51	Liczne schorzenia (stan po zawale, cukrzyca) zdolny do samodzielnego życia mimo niepełnosprawności.

Źródło: Opracowanie własne

Stan zdrowia 8 żon i 6 mężów był zadowalający, z ewentualnymi ograniczeniami wynikającymi w niektórych przypadkach z podeszłego wieku. Pozostali małżonkowie mieli poważne i bardzo poważne problemy wynikające ze starości i chorób.

Zły stan zdrowia odnotowano u 7 żon. Żadna z nich nie mogła samodzielnie zaspokoić potrzeb dnia codziennego bez pomocy drugiej osoby. Trzy cierpiały na chorobę Alzheimera w różnych stadiach jej zaawansowania, dwie były sparaliżowane i nie mówiły, dwie były chorymi leżącymi (jedna z nich korzystała z wózka inwalidzkiego).

W podobnej sytuacji było 7 mężów (o stanie 2 nie było żadnych informacji w aktach). Dwóch było dotkniętych afazją po udarze mózgu (jeden z nich był sparaliżowany), jeden cierpiał na chorobę Parkinsona, pozostali w tej grupie byli dotknięci różnymi niesprawnościami.

U większości niesprawność fizyczna łączyła się z niesprawnością intelektualną, co miało bezpośredni wpływ na możliwość sprawowania zarządu majątkiem wspólnym.

Wspólne pożycie

W aktach jednej ze spraw nie było informacji o sytuacji faktycznej w związku. W pozostałych sprawach w 8 przypadkach małżonkowie pozostawali we wspólnym pożyciu i mieszkali razem. W 6 przypadkach nie mieszkali razem. W jednym z nich miejsce pobytu drugiego małżonka nie było znane wnioskodawcy. W 4 sprawach małżonkowie pozostawali w separacji faktycznej, która trwała od 2,5 roku do 40 lat. W jednej sprawie przyczyną oddzielnego mieszkania była niesprawność małżonków: Żona jako pierwsza została umieszczona w Domu Pomocy Społecznej, gdy mąż stracił możliwość osobistego sprawowania nad nią pieczy w związku z podeszłym wiekiem i chorobą. W okresie, z którego pochodzi wniosek, mąż był po operacji kręgosłupa. Wymagał pomocy drugiej osoby. Oczekiwał na umieszczenie w Domu Pomocy Społecznej. Doraźnej pomocy udzielała mu siostra, u której zamieszkał.

Zstępni

W aktach 2 spraw nie było informacji o tym, czy małżonkowie mają dzieci. Wiadomo było, że w 10 przypadkach mają dzieci, wszystkie pełnoletnie, a w 3 przypadkach, że są bezdzietni.

2.3. Postępowania

Wnioskodawcy, przyczyna wniosku

W 9 sprawach (60%) wniosek złożył mąż, w 6 żona. W 8 przypadkach wniosek został zatytułowany odpowiednio do treści art. 39 k.r.o. w zw. z art. 37 § 1 k.r.o.

W 4 przypadkach przyczyną wystąpienia do sądu była odmowa wyrażenia przez drugiego małżonka zgody na dokonanie zamierzonej przez wnioskodawcę czynności prawnej dotyczącej przedmiotu wchodzącego w skład małżeńskiego majątku wspólnego.

Dziesięciokrotnie zachodziła trudna do przewyciężenia przeszkoda w porozumieniu się z małżonkiem, którego zgoda była potrzebna do dokonania czynności. W 9 z tych 10 przypadków miejsce pobytu małżonka było znane, jednakże z powodu choroby nie był on w stanie wyrazić zgody (przykładowo gdy cierpiał na afazję i nie mówił, choć niekiedy mógł podjąć decyzję, ale nie był w stanie jej wyrazić w sposób nie budzący wątpliwości co do treści decyzji), albo nie był w stanie nie tylko wyrazić swego stanowiska ale i podjąć świadomie decyzji w związku ze stanem otępiennym, najczęściej będącym następstwem choroby Alzheimera.

W jednej sprawie nie było znane miejsce pobytu małżonka przebywającego od kilku lat za granicą. Został ustanowiony kurator dla nieobecnego. W jednej też wnioskodawca twierdził, że miejsce pobytu współmałżonka za granicą jest nieznane. Zostało ono jednak ustalone, a małżonek nieobecny w kraju zaakceptował dokonanie zamierzonej przez wnioskodawcę czynności, którą była zamiana spółdzielczego prawa do jednego mieszkania na takie samo prawo do innego mieszkania (o mniejszej powierzchni).

We wszystkich sprawach małżonkowie pozostawali w małżeńskiej wspólności ustawowej.

Nie było przypadku domagania się zezwolenia sądu w następstwie sprzeciwu małżonka (art. 36¹ k.r.o.), ani o „zatwierdzenie” przez sąd czynności już dokonanej bez zgody małżonka, co bywa postulowane w literaturze.

Tytuł i uzasadnienie wniosku

Dwukrotnie wnioskodawca domagał się zezwolenia na „*dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu*”, a pięć wniosków albo nie miało tytułu albo był on sformułowany inaczej (przykładowo „*o rozstrzygnięcie o istotnej sprawie rodziny*”).

Tabela 7: Treść uzasadnienia wniosku

L.p.	Treść uzasadnienia wniosku	Częstość
1.	Opis zamierzonej czynności prawnej	15
2.	Przyczyny braku zgody drugiego małżonka	9
3.	Ekonomiczne uzasadnienie zamierzonej czynności	1
4.	Okoliczności dotyczące stanu zdrowia wnioskodawcy (i lub) współmałżonka	5
5.	Okoliczności dotyczące sytuacji życiowej wnioskodawcy	6
6.	Argumentacja wskazująca, że czynność jest zgodna z dobrem wnioskodawcy	2
7.	Argumentacja wskazująca, że czynność jest zgodna z dobrem współmałżonka	0
8.	Argumentacja wskazująca dlaczego czynność jest zgodna z dobrem obojga	5
9.	Okoliczności wskazujące, że czynność leży w interesie rodziny jako całości	1

Źródło: Opracowanie własne

We wszystkich wnioskach był opis zamierzonej czynności, głównie polegający na nazwaniu czynności prawnej, której pragnie dokonać małżonek (np. sprzedaż, darowizna określonej nieruchomości, opis służebności itp.). Nie był jednak szczegółowy. Poza jednym przypadkiem, w którym wnioskodawca domagając się zezwolenia na sprzedaż nieruchomości należącej do majątku wspólnego wskazał wysokość oczekiwanego świadczenia wzajemnego, wnioskodawcy nie podawali wartości prawa, którego dotyczył wniosek, ani nie przedstawiali projektu stosownych oświadczeń woli.

Tylko w jednej sprawie we wniosku było podane ekonomiczne uzasadnienie czynności, która miałyby być dokonana.

Opis stanu zdrowia wnioskodawcy, bądź jego małżonka, oraz sytuacji życiowej wnioskodawcy pojawił się odpowiednio w 5 i w 6 wnioskach, przede wszystkim w tych, w których chodziło o osoby stare, oraz małżonków, którzy nie byli w stanie zająć stanowiska w przedmiocie planowanej czynności prawnej (przykładowo osoby po udarze mózgu, osoby z chorobą Alzheimera).

W 5 uzasadnieniach wnioskodawcy wskazali, dlaczego, w ich ocenie, zamierzona czynność jest zgodna z dobrem obojga małżonków, w 2 wskazano na dobro wnioskodawcy, zaś dobro rodziny jako całości, obejmującej wnioskodawców i ich dzieci było argumentem uzasadnienia tylko jednego z wniosków, mimo że uwzględnienie wniosku zależy od dobra rodziny, a stosunkowo liczne były przypadki wniosków dotyczących zamierzonej darowizny o znacznej wartości na rzecz dzieci.

Powyższe ustalenia wskazują, iż uzasadnienia wniosków w ograniczonym zakresie odnosiły się do podstawowej przesłanki rozstrzygnięcia: dobra rodziny.

11 z 15 wniosków sporządził osobiście wnioskodawca. Żaden z wnioskodawców nie miał wykształcenia prawniczego, a z ograniczonych informacji dotyczących wnioskodawców oraz z formy ich zaprotokołowanych wypowiedzi można wnioskować, iż poziom wykształcenia większości z nich nie był wysoki. Powyższe mogło mieć znaczenie dla sposobu uzasadnienia wniosku.

W 4 sprawach małżonek – wnioskodawca (w 2 przypadkach żona i w 2 przypadkach mąż) miał profesjonalnego pełnomocnika procesowego, adwokata lub radcę prawnego. W 2 z tych spraw ów pełnomocnik (profesjonalista) niezgodnie z aktualnie obowiązującym stanem prawnym zatytułował wniosek (jeden „o zezwolenie na dokonanie czynności prawnej przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem wspólnym” drugi o „rozstrzygnięcie o istotnych sprawach rodziny”). Uzasadnienia tych 4 wniosków były równie lakoniczne jak pisma nieprofesjonalistów. W żadnym z nich nie wskazano, na czym miałyby polegać zgodność zamierzonej czynności z dobrem rodziny.

Wysłuchanie drugiego małżonka

W siedmiu sprawach sąd zapoznał się ze stanowiskiem drugiego małżonka odnośnie do zamierzonej czynności. Sześciokrotnie nastąpiło to w formie przesłuchania podczas rozprawy.

W ośmiu sprawach stanowisko małżonka nie było ustalone. W siedmiu przypadkach było to spowodowane złym stanem zdrowia małżonka. W jednym przypadku było związane z nieobecnością małżonka w kraju i niemożnością nawiązania z nim kontaktu, bowiem miejsce jego pobytu nie było znane wnioskodawcy.

W jednym przypadku małżonek wnioskodawcy, przebywający za granicą, przesłał do sądu pismo, w którym opisał całą sytuację w rodzinie, przyczynę wyjazdu do pracy za granicą oraz wyraził zgodę na dokonanie zamierzonej przez wnioskodawcę czynności.

Tylko w jednym przypadku z nieznanymi przyczynami małżonek nie złożył wyjaśnień. Zapewne jednak przyczyny te były znane sądowi orzekającemu. Badane postępowanie było kolejną sprawą dotyczącą zezwolenia sądu wydanego na podstawie art. 39 k.r.o. Jego przedmiotem było ustanowienie hipoteki, jako konsekwencja nabycia nieruchomości lokalowej, na które sąd wcześniej zezwolił.

Tabela 8: Wyjaśnienia drugiego małżonka

L.p.	Forma wyjaśnień drugiego małżonka lub uzasadnienie ich braku	Liczba
1.	Złożone osobiście na posiedzeniu sądu (w tym w formie przesłuchania)	6
2.	Inne niż odpowiedź na wniosek niesformalizowane pismo	1
3.	Nie zostały złożone – brak możliwości porozumienia z małżonkiem	7
4.	Nie wiadomo, dlaczego nie zostały złożone	1
5.	Ogółem	15

Źródło: opracowanie własne.

Forma posiedzenia sądu, postępowanie dowodowe i jego wynik

We wszystkich sprawach, odbyły się (nie więcej niż dwa w sprawie) posiedzenia sądu. Jak wynika z zapisów w protokołach były to posiedzenia jawne, z których 11 (73,3%) miało formę rozprawy.

Na rozprawie sąd przesłuchał 9 żon i 11 mężów. Wśród przesłuchanych byli wszyscy wnioskodawcy (9 mężów i 6 żon). Gdy stan faktyczny w sprawie umożliwił przesłuchanie małżonka wnioskodawcy, sąd taki dowód przeprowadził. W jednej sprawie sąd przesłuchał małżonkę wnioskodawcy znajdującą się we wczesnym stadium choroby Alzheimera. Nie była w stanie zająć merytorycznego stanowiska odnośnie do wniosku. Jej wypowiedź sprowadzała się do stwierdzenia, iż jest świadoma swoich poważnych kłopotów z pamięcią, korzysta stale z pomocy innych osób, a o co chodzi w sprawie, w której uczestniczy, nie wie (nie rozumie). Sąd jednak w bezpośrednim kontakcie mógł zweryfikować uzasadnienie wniosku odnośnie do stanu umysłu współmałżonka wnioskodawcy.

Dowodem na potwierdzenie pozostawania przez wnioskodawcę w związku małżeńskim w 11 sprawach był skrócony odpis aktu małżeństwa. Dowód taki powinien być we wszystkich sprawach.

O przynależności określonego przedmiotu majątkowego do majątku wspólnego małżonków, w ramach wspólności ustawowej, świadczyły, między innymi, zapisy w księgach wieczystych nieruchomości, które były przedstawione w 10 sprawach.

Tabela 9: Przeprowadzone dowody

L.p.	Przeprowadzone dowody	Liczba	Procent
1.	Przesłuchanie męża	9	60
2.	Przesłuchanie żony	11	73,3
3.	Odpis aktu małżeństwa	11	73,3
4.	Odpisy aktów urodzenia dzieci	1	6,7
5.	Wypis z księgi wieczystej	10	66,7
6.	Zaświadczenie z ewidencji gruntów	3	20,0
7.	Inny dokument potwierdzający prawo, którego dotyczy czynność	4	26,7
8.	Zaświadczenie o stanie zdrowia/historia choroby męża	4	26,7
9.	Zaświadczenie o stanie zdrowia/historia choroby żony	5	33,3
10.	Przesłuchanie świadków wnioskowanych przez męża	5	33,3
11.	Przesłuchanie świadków wnioskowanych przez żonę	2	13,3
12.	Pismo dokumentujące treść zamierzonej czynności/projekt umowy	1	6,7
13.	Dokumenty z akt sądowych innej sprawy	2	13,3
14.	Wywiad środowiskowy w miejscu pobytu małżonka	5	33,3
15.	Zaświadczenie o wysokości dochodu męża	3	20,0
16.	Zaświadczenie o wysokości dochodu żony	1	6,7
17.	PIT męża	1	6,7
18.	Wycena nieruchomości/opinia biegłego	1	6,7
19.	Inna ekspertyza związana z zamierzoną czynnością	1	6,7
20.	Orzeczenie o stopniu niepełnosprawności małżonka	1	6,7
21.	Stanowisko małżonka wnioskodawcy przedstawione na piśmie	1	6,7
22.	Inne	3	20,0
23.	Liczba rozpoznanych spraw	15	= 100,0%

Źródło: opracowanie własne.

Najwięcej przeprowadzonych dowodów dotyczyło wykazania prawa do przedmiotu majątkowego, którego miała dotyczyć zamierzona czynność oraz stanu zdrowia współmałżonka wnioskodawcy uniemożliwiającego mu wyrażenie zgody na dokonanie czynności.

Zarówno w uzasadnieniach wniosków, jak i w postępowaniu dowodowym, nie dostrzegano wagi dobra rodziny, jako przesłanki rozstrzygnięcia, co wyrażało się w niewielkiej dociekliwości w zakresie ustalenia składu rodziny (w szczególności liczby wspólnych dzieci małżonków) i wpływu zamierzonej czynności na sytuację życiową małżonków aktualną i przyszłą, oraz wpływu danej czynności na stan stosunków między małżonkami a każdym z ich dzieci oraz stosunków między rodzeństwem (gdy małżonkowie mieli kilkoro dzieci, przykładowo w sytuacji gdy zamierzoną czynnością była darowizna na rzecz jednego z dzieci, a dotyczyła jednego wartościowego składnika majątku wspólnego małżonków).

Z reguły przedmiotem postępowania nie była analiza zasadności ekonomicznej zamierzonej czynności, a ta nie zawsze była oczywista, szczególnie że w przypadku planowanej sprzedaży sąd nie wskazywał minimalnej kwoty, jaka powinna być uzyskana w formie ceny. Tylko w jednej sprawie sąd zobowiązał wnioskodawcę pragnącego sprzedać nieruchomość do przedstawienia operatu szacunkowego, aby uchronić małżonków przed zbyciem poniżej ceny rynkowej jedyne istotnego składnika ich majątków w ogóle, a zarazem majątku wspólnego.

Wszystkie wnioski zostały uwzględnione. W jednym przypadku orzeczenie zaskarżyła żona, która odmówiła zgody na ustanowienie na nieruchomości wspólnej służebności na rzecz przedsiębiorstwa wodociągowego. Jej apelacja została oddalona. Ostatecznie więc **we wszystkich sprawach sądy zezwoliły na dokonanie zamierzonych czynności prawnych.**

Domniemane przyczyny uwzględnienia wniosków

Tabela 10 : Prawdopodobne przyczyny uwzględnienia wniosku

L.p.	Prawdopodobne przyczyny uwzględnienia wniosku	Liczba
1.	Oczywista zgodność czynności z dobrem obojga małżonków	8
2.	Czynność zgodna z dobrem wnioskodawcy, nie narusza dobra małżonka	2
3.	Czynność zgodna głównie z dobrem zstępnych – brak pewności, co do jej zgodności z dobrem małżonków	4
4.	Inne okoliczności	1

Źródło: opracowanie własne.

Tylko jedno orzeczenie było uzasadnione i poddane kontroli instancyjnej. Znane więc były motywy rozstrzygnięcia. W pozostałych przypadkach można jedynie

domniemywać, jakie okoliczności, ustalone w toku postępowania, przesądziły o uwzględnieniu wniosku.

Wydaje się, że najczęściej (w 8 sprawach – 53,3%) o udzieleniu zezwolenia przesądziło przeświadczenie, że zamierzona czynność jest zgodna z dobrem obojga małżonków (por. informacje zawarte w tabeli).

Tabela 11 : Zgodność zamierzonej czynności z dobrem obojga małżonków

Czynności zgodne z dobrem obojga małżonków	L.
Nabycie prawa od podmiotu publicznego za preferencyjnych zasadach	2
Wzrost wartości użytkowej nieruchomości wspólnej, prawdopodobny wzrost ceny rynkowej	1
Przeznaczenie ceny ze sprzedaży nieużywanej nieruchomości na spłatę „wspólnego” długu	1
Przeznaczenie ceny ze sprzedaży nieużywanej nieruchomości na potrzeby obojga małż.	1
Przeznaczenie ceny ze sprzedaży gruntu na generalny remont domu	1
Zapewnienie pieczy niepełnosprawnym małżonkom dzięki umowie dożywocia	1
Zwiększenie prawdopodobieństwa pieczy z zapewnieniem służebności mieszkania	1

Źródło: opracowanie własne.

W 2 sprawach nie budziło wątpliwości, że skutek czynności jest korzystny dla wnioskodawcy a jednocześnie nie ma wpływu negatywnego na zaspokojenie potrzeb (interesów) drugiego małżonka. Dotyczyło to sytuacji, które finalnie miały doprowadzić do zmiany mieszkania. W jednym przypadku chodziło o dostosowanie powierzchni mieszkania do możliwości finansowych jego utrzymania, w drugim dotyczyło sytuacji małżonka po amputacji obu nóg, poruszającego się na wózku inwalidzkim nie mogącego opuścić mieszkania położonego na IV piętrze w budynku bez windy. W tym przypadku ostatecznym celem czynności (darowizna nieruchomości lokalowej na rzecz córek) było zapewnienie małżonkom przez obdarowane mieszkania na parterze. Żona wnioskodawcy w dniu orzeczenia była sprawna ruchowo i zapewne przyzwyczajona do użytkowanego mieszkania, ale uzyskanie innego mieszkania prawdopodobnie nie pogarszało jej sytuacji¹⁸.

Pięciokrotnie sądy zezwoliły na zawarcie ze wspólnym zstępnym małżonków umowy darowizny nieruchomości wchodzącej w skład majątku wspólnego. We wszystkich przypadkach wartość przedmiotu darowizny była znaczna. Nieruchomość, która miała być darowana, stanowiła bądź jedyny cenny składnik majątku wspólnego

¹⁸ Nie jest to jednak pewne, gdyż żona cierpiała na chorobę Alzheimera i znajomość topografii mieszkania zajmowanego przez bardzo długi czas mogła jej ułatwiać funkcjonowanie.

(prawie we wszystkich przypadkach), bądź bardzo poważnie uszczuplała stan majątku wspólnego. Prawdopodobnie pozostanie przedmiotu darowizny w majątku osoby stanowiącej rodzinę, o którą chodzi w art. 39 k.r.o., było potraktowane jako równoznaczne z dobrem rodziny, co nie jest oczywiste.

W jednym przypadku, jak można sądzić, decydujące znaczenie miała wspólna decyzja małżonków o kupnie nieruchomości. Nagła zmiana stanu zdrowia żony, która nie mogła mówić, wywołała potrzebę zastąpienia jej oświadczenia woli przez orzeczenie sądu. Przedmiotem postępowania nie było ustalenie, czy w nowej sytuacji planowany zakup jest nadal racjonalny (sparaliżowana i niemówiąca żona w czasie podejmowania decyzji pracowała z pełną intensywnością we wspólnym gospodarstwie rolnym, co aktualnie nie jest możliwe, a po kupnie dodatkowej ziemi zakres pracy w gospodarstwie ulegnie zwiększeniu). Podobna sytuacja dotyczyła innego przypadku, o zbliżonych okolicznościach faktycznych, z tym że wniosek dotyczył zbycia (sprzedaży) nieruchomości, które także małżonkowie uzgodnili.

Szybkość postępowania

W jednym przypadku orzeczenie w sprawie zapadło następnego dnia od wpływu wniosku do sądu.

Tabela 12 : Czas trwania postępowania przed sądem pierwszej instancji

Czas trwania postępowania przed sądem pierwszej instancji	Liczba
Jeden dzień	1
18 dni	1
Dłużej niż 18 dni do jednego miesiąca	4
2 miesiące	2
Dłużej niż 2 miesiące do 2,5 miesiąca	2
4 miesiące	2
6 miesięcy	1
6,5 miesiąca	1
7 miesięcy	1

Źródło: opracowanie własne.

Ta nadzwyczajna szybkość była związana z faktem ograniczenia terminem nabycia nieruchomości rolnej przez kupującego, której sprzedaży dotyczył wniosek. Kupujący musiał wykorzystać uzyskany na preferencyjnych warunkach kredyt przed upływem dokładnie oznaczonej daty. Jedno z małżonków, którzy wspólnie ustalili

postanowienia umowy, nie mogło wyrazić oświadczenia woli, utraciwszy zdolność mówienia. Kolejne z najszybciej przeprowadzonych postępowań trwało 18 dni. Zezwolenie dotyczyło zawarcia umowy darowizny na rzecz wspólnej córki.

Najdłużej (10 miesięcy) od wszczęcia do prawomocnego zakończenia trwało postępowanie, w którym była kontrola instancyjna, z tym, że przed sądem pierwszej instancji wniosek załatwiono z upływem 2 miesięcy od jego wpływu do sądu.

Uzasadniona wydaje się ocena, że postępowania w pierwszej instancji toczyły się dosyć szybko.

3. Rozstrzygnięcia w sprawach o zezwolenie na dokonanie czynności rozpoznanych w 2013 roku – opis przypadków

Zważywszy na bardzo niewielką liczbę spraw, w których na podstawie art. 39 k.r.o. zapadło rozstrzygnięcie merytoryczne, niezależnie od ogólnych zbiorczych informacji przedstawionych wyżej, celowa wydaje się prezentacja poszczególnych przypadków.

3.1. Odmowa zgody wymaganej do dokonania czynności

3.1.1. Przedmiot zamierzonej czynności - sprzedaż nieruchomości

Przypadek pierwszy¹⁹

Informacja o małżeństwie Do dnia wpływu wniosku małżeństwo trwało 61 lat. Przez cały ten czas małżonkowie pozostawali w ustawowej wspólności majątkowej. W dniu wpływu wniosku żona liczyła 80 lat, mąż 82. Małżeństwo jest bezdzietne.

Przedmiot zamierzonej czynności: sprzedaż nieruchomości zabudowanej domem jednorodzinny i budynkami gospodarczymi.

Stan faktyczny sprawy. Oboje małżonkowie wskutek licznych schorzeń i podeszłego wieku wymagają pomocy osób trzecich. Żona z uwagi na trwające od

¹⁹ Sprawa rozpoznana przez Sąd Rejonowy w Lesznie, Zamiejskowy XIII Wydział Rodzinny i Nieletnich w Rawiczu, XIII RNs 3/13

dawna kalectwo przebywa w Domu Pomocy Społecznej na koszt męża. Zanim to nastąpiło, mąż sprawował nad nią od wielu lat bezpośrednią pieczę (chora leżąca, lub poruszająca się na wózku inwalidzkim, wymagająca stałej obecności innej osoby, zabiegów higienicznych i innej niezbędnej pomocy). Stan jego zdrowia uległ jednak drastycznemu pogorszeniu, co wymagało, między innymi, operacji kręgosłupa. Z tej przyczyny nie był w stanie opiekować się żoną i umieścić ją w DPS. Po zabiegu, mimo pewnej poprawy, mąż nie odzyskał pełnej sprawności ruchowej i wymaga stałej pomocy. Udzieliła jej siostra wnioskodawcy (licząca 75 lat) przyjmując go do swego mieszkania, w którym przebywa także jej sparaliżowany mąż. Piecza nad tymi dwoma mężczyznami, w szczególności gdy zważy się na stan męża, w dłuższej perspektywie czasowej przekracza możliwości siostry wnioskodawcy, a aktualnie jest bardzo dla niej obciążająca i trudna. Wnioskodawca czyni starania o miejsce w domu pomocy społecznej. Uzyskał jednak informację, że przeszkodą w jego uzyskaniu jest fakt, że małżonkowie są właścicielami nieruchomości. Niezależnie od tego motywu istotną rolę w decyzji męża o celowości zbycia nieruchomości był fakt, iż żadne z małżonków z niej nie korzysta, nie mają zstępnych, którym mogliby przekazać nieruchomość za życia lub *mortis causa*, a koszty utrzymania domu przy jednoczesnym finansowaniu pobytu żony w DPS (miesięczny koszt 1800 zł) i wydatkach na własne utrzymanie stanowią bardzo duże obciążenie. Budynek mieszkalny (liczący ponad 100 lat) będący częścią składową nieruchomości wspólnej wymaga stałej dbałości, a bez nakładów popada w ruinę i wartość rynkowa nieruchomości z tej przyczyny systematycznie spada.

Żona nie wyrażała zgody na sprzedaż nieruchomości. Być może nie chciała wyzbywać się „zabezpieczenia na czarną godzinę” – pewniejszego w jej przekonaniu niż dewaluujące się pieniądze. Chciała także, aby z nieruchomości korzystała jej bratanica, którą brała pod uwagę jako kandydatkę na spadkobierczynię z testamentu. Zleciła jej po swej śmierci budowę nagrobka, za pieniądze ulokowane na rachunku bankowym (do rozporządzenia nimi udzieliła bratanicy pełnomocnictwa). Osoba ta okazywała żonie wnioskodawcy zainteresowanie odwiedzając ją co pewien czas w DPS. Z okoliczności sprawy nie wynikało jednak, aby mogła przejąć pieczę choćby nad żoną wnioskodawcy, bądź by była zainteresowana stałym zamieszkiwaniem w domu małżonków.

Orzeczenie. Sąd zezwolił wnioskodawcy (mężowi) na zawarcie umowy sprzedaży nieruchomości, zobowiązując go do przelania połowy uzyskanej ceny w terminie 7 dni od jej pobrania na konto żony i do poinformowania o tym sądu w terminie 14. dniowym. Postanowienie sądu nie było uzasadnione. Uprawomocniło się bez kontroli instancyjnej. W aktach znajdują się dokumenty potwierdzające zawarcie umowy oraz dokonanie przelewu połowy uzyskanej ze sprzedaży nieruchomości ceny na konto bankowe żony.

Dobro rodziny W aktach nie ma uzasadnienia orzeczenia. Wydaje się jednak, że czynność, na którą zezwolił sąd była zgodna z dobrem obojga małżonków, a zarazem z dobrem ich rodziny, jako że w tym stanie faktycznym tylko oni (bezdzielni małżonkowie) stanowili rodzinę (o której dobro chodzi w art. 39 k.r.o.). Oboje nie byli zdolni do samodzielnej egzystencji, a zarazem nie dysponowali środkami pozwalającymi na spędzenie ostatnich lat życia we własnym domu pod odpłatną pieczę osoby trzeciej, organizującej też usługi medyczne. Mimo przejawów solidarności rodzinnej ze strony siostry wnioskodawcy, w sytuacji braku zstępnych, małżonkowie nie mogli oczekiwać na pomoc rodziny inną niż okazjonalna. Postawa żony wnioskodawcy (skoncentrowanej na własnych potrzebach i planach) wydaje się nie uwzględniać potrzeb małżonka. Istotna jest informacja, iż sąd zobowiązał wnioskodawcę do przedstawienia operatu szacunkowego dotyczącego wyceny wartości rynkowej nieruchomości, której dotyczył wniosek.

Uwaga Nasuwa się spostrzeżenie, że pieniądze ze sprzedaży nieruchomości wpłynęły do majątku wspólnego. Małżonkowie są zobowiązani do współdziałania w zarządzie tym majątkiem. Każdy z małżonków jest uprawniony i zobowiązany do zarządu całym majątkiem wspólnym. W decyzji sądu zobowiązującej do podziału ceny i wpłaty połowy uzyskanych środków na konto bankowe żony - co umożliwia *de facto* każdemu z małżonków samodzielny zarząd „swoją” częścią pieniędzy - (tak jakby współwłasność łączna nieruchomości z chwilą jej sprzedaży zmieniła się we współwłasność ułamkową w częściach równych) można dopatrzeć się sprzeczności z istotą małżeńskiej wspólności majątkowej i unormowaniem art. 36 k.r.o. Jednocześnie jednak nie budzi wątpliwości, że sąd dołożył wszelkich starań o dobro obojga (operat szacunkowy „chronił” przed sprzedażą poniżej wartości rynkowej), a faktyczny podział uzyskanej ceny może być potraktowany jako zabezpieczenie interesów każdego z małżonków (w szczególności zaś żony, która

nie uczestniczyła w zawieraniu umowy i mogła żywić obawy, czy będzie dopuszczona do zarządu pieniędzmi z uzyskanej ceny). Rozstrzygnięcie sądu pozwalało też wyeliminować niebezpieczeństwo ewentualnych sporów co do sposobu zarządu pieniędzmi ze sprzedaży nieruchomości. Z tego punktu widzenia orzeczenie w całości jest trafne i sprawiedliwe.

Przypadek drugi²⁰

Informacja o małżeństwie Małżeństwo do dnia wpływu wniosku trwało od 25 lat. Przez cały ten okres małżonkowie pozostawali w ustawowej wspólności majątkowej. Oboje małżonkowie w dniu wniosku liczyli po 48 lat. Z małżeństwa pochodzi jedno pełnoletnie, niesamodzielne, uczące się dziecko.

Przedmiot zamierzonej czynności: zbycie nieruchomości – działki gruntu zabudowanej garażem.

Stan faktyczny sprawy. Małżonkowie od 2,5 roku pozostają w separacji faktycznej. Niesamodzielny syn mieszka z matką. Żona pracuje jako nauczycielka, mąż prowadzi działalność gospodarczą, w związku z którą jest zadłużony na kwotę około 250 tys. zł. Oboje małżonkowie odpowiadają za spłatę kredytu inwestycyjnego przeznaczonego na działalność gospodarczą męża. Została wszczęta egzekucja z wynagrodzenia za pracę żony. W majątku wspólnym jest nieruchomość zabudowana garażem o wartości rynkowej około 30 tys. zł. Żona chce ją sprzedać a uzyskaną cenę przeznaczyć na spłatę długu. Przewiduje bowiem, że o ile tego nie uczyni i tak wkrótce dojdzie do licytacyjnej sprzedaży tejże nieruchomości, co prawdopodobnie będzie mniej korzystne od sprzedaży na ogólnych zasadach rynkowych. Mąż nie wyrażał na to zgody mając nadzieję na inny sposób zaspokojenia wierzytelności. Podczas postępowania nie wyraził zdecydowanego stanowiska, jednak potwierdził wszystkie okoliczności faktyczne przedstawione przez żonę.

Orzeczenie. Sąd zezwolił żonie na zawarcie umowy sprzedaży nieruchomości wspólnej. Postanowienie sądu nie było uzasadnione. Uprawomocniło się bez kontroli instancyjnej.

²⁰ Sprawa rozpoznana przez Sąd Rejonowy w Sandomierzu, III RNs 73/13.

Dobro rodziny Wydaje się, że interes ekonomiczny wszystkich członków rodziny wymagał dokonania czynności zaproponowanej przez żonę, szczególnie że prawdopodobieństwa szybkiego uzyskania na innej drodze środków na spłatę długu wydawało się znikome, zaś dalsza zwłoka zwiększała ostateczne obciążenie małżonków.

3.1.2. Przedmiot zamierzonej czynności - darowizna gospodarstwa rolnego

Przypadek trzeci²¹

Informacja o małżeństwie Do dnia wpływu wniosku małżeństwo trwało 51 lat i 9 miesięcy. Przez cały ten czas małżonkowie pozostawali w ustawowej wspólności majątkowej. W dniu wpływu wniosku żona liczyła 73 lata, mąż 81. Z małżeństwa pochodził jeden syn w wieku 50 lat, samodzielny, pozostający we wspólnocie domowej ze swoją żoną i dziećmi, ale udzielający matce pomocy faktycznej i finansowej.

Przedmiot zamierzonej czynności: darowizna gospodarstwa rolnego na rzecz syna.

Stan faktyczny sprawy. Małżonkowie od 40 lat pozostają w separacji faktycznej. Z ich wypowiedzi wynika, że w 1984 r. mąż wystąpił o rozwód, który prawdopodobnie został orzeczony przez sąd pierwszej instancji, ale orzeczenie nie uprawomocniło się. Przyczyna tego stanu prawnego nie jest możliwa do ustalenia na podstawie akt badanej sprawy. Powyższe nie miało jednak wpływu na stan faktyczny, potwierdziło jedynie długotrwałość rozkładu pożycia małżeńskiego. Wydaje się bowiem nie budzić wątpliwości zupełny i trwały rozkład tego pożycia, który prawdopodobnie trwa od kilkadziesiąt lat. W majątku wspólnym znajduje się, między innymi, prawo do lokalu mieszkalnego w dużym mieście wojewódzkim, w którym zameldowani są oboje małżonkowie, ale mieszka w nim tylko żona, oraz gospodarstwo rolne, prowadzone tylko przez męża. W związku z upadkiem sił wynikającym z wieku mąż od dłuższego czasu (wg uzasadnienia wniosku od 15 lat) pragnie zbyć gospodarstwo w sposób umożliwiający mu nabycie emerytury rolniczej, ale żona nie wyraża na to zgody. Ustosunkowując się do wniosku, który pierwotnie zawierał żądanie

²¹ Sprawa rozpoznana przez Sąd Rejonowy w Oleśnicy, III RNs 394/12

zezwolenia na sprzedaż gospodarstwa, a później został zmodyfikowany na wyrażenie zezwolenia na darowiznę gospodarstwa na rzecz syna z jednoczesnym ustanowieniem służebności mieszkania dla ojca obdarowanego, żona nie zgodziła się na żadną z tych czynności. Jednocześnie wyraziła obawę, że po zbyciu gospodarstwa mąż mógłby chcieć wprowadzić się do zajmowanego wyłącznie przez nią wspólnego mieszkania (o powierzchni 54 m², a więc wystarczającej dla dwojga małżonków), czego zdecydowanie sobie nie życzy, oraz przeświadczenie, że mąż z synem mogą ją *wykorzystać* bądź *oszukać* w przypadku dokonania jakiegokolwiek czynności zmieniającej stan prawny odnośnie do wspólnego gospodarstwa rolnego (bez sprecyzowania tych obaw).

Orzeczenie. Sąd zezwolił wnioskodawcy (mężowi) na zawarcie umowy darowizny na rzecz syna i ustanowienie dla darczyńcy służebności mieszkania w podarowanej nieruchomości. Postanowienie sądu nie było uzasadnione. Uprawomocniło się bez kontroli instancyjnej.

Dobro rodziny Można domniemywać (brak uzasadnienia), że w ocenie sądu darowizna wspólnej nieruchomości na rzecz jedyne go wspólnego dziecka, która umożliwi wnioskodawcy – mężowi uzyskać emeryturę rolniczą, wskutek wyzbycia się gospodarstwa rolnego jest zgodna z dobrem rodziny. Właściciel nieruchomości zmieni się, jednakże dotychczas wspólne gospodarstwo rolne małżonków pozostanie w rodzinie, a sytuacja wnioskodawcy ulegnie poprawie. Można też domniemywać, że darowizna nie pogorszy sytuacji faktycznej dotychczasowej współwłaścicielki gospodarstwa – żony, która od 40 lat nie przyczyniała się do utrzymania tegoż gospodarstwa, nie pracowała w nim, nie przebywała na jego terenie. Ustanowienie służebności mieszkania na rzecz wnioskodawcy stwarza domniemanie, iż nadal nie będzie on zapewne korzystał z lokalu wspólnego w mieście (choć z uwagi na podeszły wiek byłoby to prawdopodobnie bardziej komfortowe, zapewniając też mężowi lepszą pomoc medyczną, gdyby stała się potrzebna).

Na marginesie należy odnotować, iż ustrój wspólności majątkowej jest nieadekwatny do stanu faktycznego sprawy (40. letnia separacja faktyczna). Być może wynika z braku wiedzy małżonków na temat możliwości zawarcia umowy wprowadzającej rozdzielność majątkową, a w razie braku jednomyślności w tej kwestii, wystąpienia przez zainteresowanego małżonka z powództwem z art. 52 k.r.o.

3.1.3. Przedmiot zamierzonej czynności – ustanowienie hipoteki

Przypadek czwarty²²

Informacja o małżeństwie Z akt nie wynika ile trwało małżeństwo do dnia wpływu wniosku. Wiadomo, że żona liczyła wówczas 78 lat.

Przedmiot zamierzonej czynności: ustanowienie hipoteki zabezpieczającej ewentualny przepadek kwoty bonifikaty uzyskanej przy zakupie 1/2 nieruchomości zabudowanej budynkiem mieszkalnym dwurodzinnym (kupno udziału we współwłasności nieruchomości komunalnej przez najemcę) w przypadku zbycia wymienionego prawa przed upływem 10 lat od zawarcia umowy kupna –sprzedaży.

Stan faktyczny sprawy. Ten sam sąd, który rozpoznał relacjonowaną sprawę, uprzednio, w dniu 19 grudnia 2012 r., udzielił wnioskodawczyni na podstawie art. 39 k.r.o. zezwolenia na zawarcie umowy kupna ½ nieruchomości komunalnej (miejskiej). Wnioskodawczyni i jej małżonek byli dotychczas najemcami komunalnego lokalu mieszkalnego znajdującego się w domu dwurodzinnym. Uchwała Rady Miasta Z. z października 2012 r. przyznała pierwszeństwo w nabyciu nieruchomości od gminy miejskiej dotychczasowym najemcom lokali mieszkalnych znajdujących się na tej nieruchomości. Zapewne w tamtej sprawie, której akta nie były przedmiotem niniejszej analizy, bo nie zostały dołączone do akt badanej sprawy, były szczegółowo badane przesłanki udzielenia zezwolenia na kupno udziału we współwłasności nieruchomości. Można jedynie domniemywać, że mąż wnioskodawczyni z uwagi na wiek i stan zdrowia nie mógł wyrazić zgody na dokonanie czynności. Niniejsza sprawa jest w istocie konsekwencją poprzedniej, bowiem ustanowienie hipoteki zabezpieczającej obowiązek ewentualnego zwrotu kwoty bonifikaty wynika z faktu nabycia nieruchomości za cenę niższą od rynkowej wartości prawa.

Orzeczenie. Sąd zezwolił żonie na ustanowienie hipoteki przy zawarciu umowy kupna najmowanej dotychczas nieruchomości. Postanowienie uprawomocniło się bez kontroli instancyjnej.

Dobro rodziny Postanowienie nie było uzasadnione. Można domniemywać, że dobro rodziny wyrażało się w korzystnym nabyciu nieruchomości komunalnej,

²² Sprawa rozpoznana przez Sąd Rejonowy w Zgorzelcu, R III Ns 52/13.

zabezpieczającej małżonkom prawo do mieszkania. Obciążenie nabywanego prawa hipoteką było warunkiem jego nabycia na szczególnie uprzywilejowanych warunkach, co do ceny. Skoro zaś samo nabycie prawa było bardzo korzystne dla rodziny, a nie mogłoby nastąpić bez ustanowienia hipoteki, zezwolenie na jej ustanowienie było konieczne.

3.1.4. Przedmiot zamierzonej czynności – obciążenie nieruchomości wspólnej służebnością na rzecz przedsiębiorstwa wodociągowego w celu doprowadzenia wody „miejskiej” do tej nieruchomości i nieruchomości sąsiednich

Przypadek piąty²³

Informacja o małżeństwie Małżeństwo do dnia wpływu wniosku trwało od 13 lat. Przez cały ten okres małżonkowie pozostawali w ustawowej wspólności majątkowej. Mąż liczył w dniu wniosku 45 lat, żona 41. Oboje małżonkowie byli czynni zawodowo. Mąż miał wykształcenie zawodowe, żona średnie ogólnokształcące.

Przedmiot zamierzonej czynności: ustanowienie służebności na rzecz przedsiębiorstwa wodociągowego.

Stan faktyczny sprawy. Z małżeństwa pochodzi jedno 12. letnie dziecko. Związek jest w stanie konfliktu. Mąż wyprowadził się ze wspólnego domu i deklarował wniesienie pozwu o rozwód. Małżonkowie brali pod uwagę sprzedaż nieruchomości wspólnej, której dotyczyło postępowanie. Nieruchomość ta jest położona na osiedlu domów bliźniaczych. Aktualnie mieszkańcy korzystają z wody z własnych studni. Aby nadawała się do użytku domowego, wymaga uzdatnienia. W tym celu w budynku zainstalowane są filtry, które muszą być płukane co 4 dni z użyciem 400 l wody. Konserwacja filtrów kosztuje 100 zł rocznie, sól zmiękczająca wodę od 30 do 50 zł miesięcznie. Płukanie filtrów sprzyja szybkiemu wypełnianiu się szamba i ma wpływ na koszt jego opróżniania.

Przeprowadzono prace umożliwiające podłączenie poszczególnych domów w osiedlu do wodociągu z wodą „miejską”. W celu osiągnięcia najniższych kosztów przyłączenia 3 budynków do wodociągu celowe jest przeprowadzenie rur przez

²³ Sprawa rozpoznana przez Sąd Rejonowy w Wołominie, III RNs 353/12.

nieruchomość małżonków. Sąsiedzi deklarują pokrycie wszystkich kosztów tej inwestycji, oraz kosztów aktu notarialnego w celu ustanowienia służebności na gruncie wnioskodawcy i jego małżonki. Małżonkowie nie ponieśliby wydatków na przyłączenie swego budynku do wodociągu. Instalacja rur w ogrodzie trwałaby jeden dzień i byłaby przeprowadzona w miejscu, w którym nie ma nasadzeń i rośnie tylko trawa. Nieruchomość byłaby co prawda obciążona służebnością, ale mimo tego jej cena rynkowa wzrosłaby dzięki dostawie wody nadającej się do użytku bez uzdatniania. Odpowiednio wzrosłaby także wartość nieruchomości sąsiednich.

Żona wnioskodawcy odmówiła zgody na ustanowienie służebności. Swoje stanowisko uzasadniała następująco: decyzja o proponowanej inwestycji nie była z nią uzgodniona, inwestycja jest korzystna tylko dla sąsiadów i dlatego „namówili” wnioskodawcę na jej dokonanie, podłączenie wodociągu nie jest potrzebne, gdyż woda ze studni jest wystarczająco dobra, a koszty jej uzdatniania nie są wysokie. Instalacja rur w ogrodzie doprowadzi do jego zniszczenia i jest wysokie prawdopodobieństwo, że pies będzie „rył” i odkopywał miejsca, w których byłyby przeprowadzone wykopy.

Orzeczenie. Sąd zezwolił mężowi na zawarcie umowy ustanawiającej służebność. Postanowienie sądu pierwszej instancji zaskarżyła żona. Sąd Okręgowy oddalił apelację.

Dobro rodziny Sąd następująco uzasadnił rozstrzygnięcie: *„ustanowienie prawa służebności (...) w żaden sposób nie pozostaje w sprzeczności z dobrem stron i ich małoletniego syna, lecz wręcz jest niezbędne. Obecne uwarunkowania społeczne, rozwój cywilizacyjny, rozwój poziomu życia wymagają wręcz uzyskania dostępu do wody bieżącej – miejskiej. Stan ten podniesie poziom życia stron oraz małoletniego i usprawni ich życie codzienne dopóki będą mieszkać na przedmiotowej nieruchomości. Na marginesie należy podkreślić, że na przedmiotowej nieruchomości są już ustanowione służebności związane z zapewnieniem dopływu gazu i energii elektrycznej (...) sama nieruchomość po podłączeniu wody miejskiej zyska na wartości. Istotne dla ekonomicznego interesu rodziny jest też to, że małżonkowie nie ponosiliby żadnych kosztów technicznych dokonanej inwestycji (...) Argumenty podnoszone przez uczestniczkę są nieprzekonywujące. Zdaniem Sądu kieruje się ona głównie osobistą niechęcią do małżonka (...).”*

3.2. Trudne do przezwyciężenia przeszkody w porozumieniu z małżonkiem

3.2.1. Choroba jako trudna do przezwyciężenia przeszkoda w porozumieniu się z małżonkiem

3.2.1.1. Przedmiot zamierzonej czynności – sprzedaż nieruchomości

Przypadek szósty²⁴

Informacja o małżeństwie Małżeństwo do dnia wpływu wniosku trwało od 46 lat. Przez cały ten okres małżonkowie pozostawali w ustawowej wspólności majątkowej. Mąż liczył w dniu wniosku 69 lat, wiek żony nie był znany. Małżonkowie pozostawali we wspólnym pożyciu, mieszkali razem. Z małżeństwa pochodzą pełnoletnie, samodzielne dzieci.

Przedmiot zamierzonej czynności: zbycie nieruchomości gruntowej

Stan faktyczny sprawy. Małżonkowie mają w majątku wspólnym kilka nieruchomości. Część z nich wdzierżawili. Trzy nieruchomości postanowili sprzedać. Oboje prowadzili w tej kwestii rokowania z ewentualnym przyszłym nabywcą zakończone pisemnym porozumieniem, w którym zostały zawarte istotne postanowienia przyszłej umowy, a ich kontrahent podjął starania o uzyskanie kredytu bankowego na częściowe pokrycie ceny. Strony uzgodniły, że zawarcie umowy kupna - sprzedaży w formie aktu notarialnego nastąpi we wrześniu 2013 r. W sierpniu 2013 r. (na miesiąc przed wpływem wniosku) żona doznała wylewu krwi do mózgu, co spowodowało częściowy paraliż i uniemożliwia jej mówienie, choć chora za pomocą znaków zrozumiałych dla domowników komunikuje im swoje życzenia. Mąż, syn małżonków słuchany jako świadek oraz drugi świadek, którym był znający sytuację sąsiad dzierżawiący inne nieruchomości od małżonków, zgodnie przedstawiali podany wyżej stan faktyczny. Mąż i syn chorej kobiety twierdzili, że nie zmieniła ona decyzji co do zamierzonej sprzedaży, lecz zważywszy na niepełnosprawność nie jest w stanie złożyć stosownego oświadczenia woli.

²⁴ Sprawa rozpoznana przez Sąd Rejonowy w Radomsku, III RNs 356/13.

Orzeczenie. Sąd zezwolił mężowi na zawarcie umowy sprzedaży oznaczonych nieruchomości wspólnych. Postanowienie sądu nie było uzasadnione. Uprawomocniło się bez kontroli instancyjnej.

Dobro rodziny Sąd nie badał, czy zamierzona czynność jest zgodna z dobrem rodziny. Można przypuszczać, iż uznał że tej oceny dokonali zgodnie oboje małżonkowie i nie jest zasadne weryfikowanie ich stanowiska ustalonego autonomicznie w nieodległej przeszłości a niemożliwego do zrealizowania wskutek zdarzenia losowego, którego małżonkowie nie mogli przewidzieć.

Przypadek siódmy²⁵

Informacja o małżeństwie Z akt nie wynika, ile trwało małżeństwo do dnia wpływu wniosku. Wiadomo, że żona liczyła wówczas 61 lat, a mąż 65, oraz że mają sześcioro pełnoletnich dzieci. Małżonkowie pozostają w ustawowej wspólności majątkowej.

Przedmiot zamierzonej czynności: sprzedaż wspólnej rolnej nieruchomości gruntowej.

Stan faktyczny sprawy. Małżonkowie mieszkają na wsi. Prowadzili tam wspólnie gospodarstwo rolne. Od 6 lat grunty rolne dzierżawi sąsiad. W czasie postępowania oboje małżonkowie pobierali emerytury rolnicze: żona w miesięcznej wysokości 850 zł, mąż (wraz z zasiłkiem pielęgnacyjnym) 1024 zł. W okresie poprzedzającym złożenie wniosku mąż doznał udaru. Nie mówi, porozumiewa się za pomocą gestów. Chodzi. Jest w stanie samodzielnie jeść i ubrać się. W większości pozostałych czynności życia codziennego potrzebuje stałej pomocy innej osoby. Został częściowo ubezwłasnowolniony, a jego kuratorem została ustanowiona żona.

Małżonkowie wraz z dwojgiem pełnoletnich dzieci i wnukiem zajmują dwupokojowy, stary drewniany dom znajdujący się w bardzo złym stanie technicznym. Wszyscy domownicy uzgodnili, że konieczny jest generalny remont domu. Pozwoli to poprawić warunki mieszkaniowe całej rodziny pozostającej we wspólnym gospodarstwie domowym, w tym chorego, szczególnie że możliwe jest zagospodarowanie strychu,

²⁵ Sprawa rozpoznana przez Sąd Rejonowy w Giżycku, III RNs 119/13.

co powiększy powierzchnię użytkową domu o jeden pokój. Środki na remont generalny rodzina może pozyskać wyłącznie ze sprzedaży ziemi, którą aktualnie uprawia dzierżawca i wyraził chęć jej nabycia.

Orzeczenie. Sąd zezwolił żonie na zawarcie umowy sprzedaży 10 hektarowej nieruchomości rolnej. Postanowienie sądu nie było uzasadnione. Uprawomocniło się bez kontroli instancyjnej.

Dobro rodziny Celem zamierzonej czynności prawnej była poprawa warunków mieszkaniowych małżonków i wspólnie mieszkających zstępnych i w tym zapewne należy upatrywać dobra rodziny.

Uwaga Rozpoznając sprawę na podstawie art. 39 k.r.o. zapewne sąd nie wziął pod uwagę, że z dniem uprawomocnienia się orzeczenia o ubezwłasnowolnieniu z mocy prawa powstała między małżonkami rozdzielność majątkowa (art. 53 § 1 k.r.o.), będąca ustrojem przymusowym. Dotychczasowa współwłasność łączna nieruchomości, której dotyczyła sprawa, przekształciła się we współwłasność w częściach ułamkowych.

3. 2.1.2. Przedmiot zamierzonej czynności – kupno nieruchomości

Przypadek ósmy²⁶

Informacja o małżeństwie Małżeństwo do dnia wpływu wniosku trwało 30 lat. Żona miała 50 lat, mąż 56. W aktach brak informacji o dzieciach. Małżonkowie pozostają w ustawowej wspólności majątkowej.

Przedmiot zamierzonej czynności: kupno rolnej nieruchomości gruntowej.

Stan faktyczny sprawy. Małżonkowie mieszkają na wsi. Prowadzili wspólnie gospodarstwo rolne. W kwietniu 2013 r. zgodnie przystąpili do przetargu w celu nabycia od Skarbu Państwa 9,85 ha gruntów rolnych przylegających do ich gospodarstwa. Przetarg wygrali. Przed zawarciem umowy kupna żona doznała udaru mózgu, który spowodował niedowład prawej strony ciała i pełną afazję (nie mówi). Przebywa w szpitalu. Nie jest wykluczona poprawa jej stanu, ale niezbędne jest

²⁶ Sprawa rozpoznana przez Sąd Rejonowy w Giżycku, III RNs 189/13.

wielomiesięczne leczenie i rehabilitacja. W przypadku niezawarcia umowy w wyznaczonym nieodległym terminie przetarg zostanie unieważniony.

Orzeczenie. Sąd zezwolił mężowi na zawarcie umowy kupna nieruchomości rolnej o powierzchni 9,85 ha. Postanowienie sądu nie było uzasadnione. Uprawomocniło się bez kontroli instancyjnej.

Dobro rodziny Sąd nie badał, czy zamierzona czynność jest zgodna z dobrem rodziny. Można przypuszczać, iż uznał, że tej oceny dokonali oboje małżonkowie, skoro oboje podjęli zgodną decyzję o przystąpieniu do przetargu. Być może uwzględnił, że unieważnienie przetargu godziłoby w ekonomiczne interesy rodziny, skoro nieruchomość nabywana graniczy z gospodarstwem małżonków, a ustaloną w ramach przetargu cenę zaakceptowali.

3.2.1.3. Przedmiot zamierzonej czynności – darowizna nieruchomości

Przypadek dziewiąty²⁷

Informacja o małżeństwie Małżeństwo do dnia wpływu wniosku trwało 44 lata i 9 miesięcy. Żona liczyła wówczas 66 lat, a mąż 72 lata. Przez cały czas trwania małżeństwa małżonkowie pozostają w ustroju wspólności ustawowej.

Przedmiot zamierzonej czynności: Darowizna nieruchomości zabudowanej domem jednorodzinny na rzecz córki z zobowiązaniem jej do zapewnienia darczyńcom dożywotniej opieki i mieszkania.

Stan faktyczny sprawy. W chwili wpływu wniosku w jednopiętrowym domu pozostawali małżonkowie oraz jedna z ich córek ze swoją rodziną. Mąż wnioskodawczyni od 2 lat cierpi na chorobę Parkinsona. Z tej przyczyny wymaga stałej opieki i trudno się z nim porozumieć. Wnioskodawczyni pomocy w opiece nad mężem udziela córka mieszkająca z rodzicami. Z akt wynika, że małżonkowie mają troje innych dzieci, pełnoletnich i samodzielnych, które nie mieszkają z rodzicami. Wg oświadczenia wnioskodawczyni i córki, która miałaby być obdarowana, wszystkie dzieci znają zamierzenie darowizny i je akceptują.

²⁷ Sprawa rozpoznana przez Sąd Rejonowy w Wadowicach, R III Ns 308/13.

Orzeczenie. Sąd zezwolił żonie na zawarcie umowy darowizny nieruchomości na rzecz córki „w zamian za ustanowienie prawa dożywotniego mieszkania i zapewnienia opieki”. Przedmiot sprawy został opisany jako: „o zezwolenie na dokonanie czynności prawnych imieniem współmałżonka [tu podane imię i nazwisko małżonka]”. Postanowienie uprawomocniło się bez kontroli instancyjnej.

Dobro rodziny Wobec braku uzasadnienia, podobnie jak w poprzednio opisanym przypadku, można domniemywać, że dobro rodziny wyrażało się w „zabezpieczeniu” przed ewentualnymi sporami majątkowymi pomiędzy dziećmi małżonków oraz w zapewnieniu córce, która przez fakt mieszkania wspólnie z rodzicami udziela im (i miałyby to czynić po dokonaniu zamierzonej darowizny) pomocy prawa do nieruchomości, które zapewne stanowi najistotniejszy składnik ich majątku.

Uwaga Sąd nie weryfikował zapewnienia, że pozostałe dzieci małżonków aprobują zamierzoną darowiznę. Nie jest w pełni jednoznacznie opisana czynność prawna, na której dokonanie sąd zezwolił. Z treści postanowienia nie wynika w sposób niewątpliwy, czy zamierzona czynność to darowizna (co sugeruje użycie tej nazwy czynności prawnej) obciążona poleceniem, czy może umowa dożywocia, na co może wskazywać fragment orzeczenia opisujący „świadczenie” wzajemne „ustanowienie prawa dożywotniego mieszkania i zapewnienia opieki”.

Przypadek dziesiąty²⁸

Informacja o małżeństwie Małżeństwo do dnia wpływu wniosku trwało 52 lata. Żona liczyła wówczas 72 lata, a mąż 74 lata. Przez cały czas trwania małżeństwa małżonkowie pozostają w ustroju wspólności ustawowej.

Przedmiot zamierzonej czynności: Darowizna nieruchomości lokalowej na rzecz trzech córek w częściach równych.

Stan faktyczny sprawy. W chwili wpływu wniosku w trzypokojowym mieszkaniu na IV piętrze bloku mieszkalnego (bez windy) mieszkali małżonkowie i zatrudniona przez nich ich stała opiekunka. Wnioskodawca jest osobą po amputacji obu nóg, trwale niepełnosprawnym fizycznie, ale w pełni sprawnym intelektualnie. Od roku nie

²⁸ Sprawa rozpoznana przez Sąd Rejonowy w Wołominie, R III Ns 923/12.

opuszcza mieszkania w związku z kalectwem. Pragnąłby zamieszkać w lokalu położonym na parterze, przystosowanym dla osoby poruszającej się na wózku inwalidzkim. Żona cierpi na chorobę Alzheimera. Oboje wymagają pomocy, ale możliwość zamieszkania w odpowiednim lokalu zwiększyłaby samodzielność wnioskodawcy. Taki stan faktyczny został, między innymi, ustalony w oparciu o wywiad środowiskowy kuratora zawodowego.

Małżonkowie mają trzy pełnoletnie, dobrze wykształcone, samodzielne córki, które mieszkają ze swoimi rodzinami w innych miejscowościach niż rodzice. Mimo tego udzielają rodzicom pomocy. Wnioskodawca darzy córki pełnym zaufaniem. Pragnie podarować im nieruchomości lokalową, należącą do małżeńskiego majątku wspólnego, która nie spełnia jego potrzeb. Jest przeświadczony, że obdarowane dokonają zamiany podarowanej im nieruchomości na inną nieruchomości lokalową położoną w pobliżu miejsca zamieszkania jednej z córek i że oboje małżonkowie będą w tym nowym lokalu mieszkać dożywotnio. Córki taki plan zaakceptowały i zadeklarowały jego skrupulatne wypełnienie.

Orzeczenie. Sąd zezwolił mężowi na zawarcie umowy darowizny nieruchomości lokalowej na rzecz trzech córek i obdarowanie każdej z nich 1/3 prawa do tej nieruchomości. Postanowienie uprawomocniło się bez kontroli instancyjnej.

Dobro rodziny Wobec braku uzasadnienia, można domniemywać, że sąd dał wiarę zapewnieniom córek, co do sposobu postępowania po obdarowaniu. Nie ulega wątpliwości, że stworzenie wnioskodawcy odpowiednich warunków życiowych, uwzględniających jego szczególne potrzeby jest w pełni uzasadnione. Zaplanowana zmiana nie powinna w istotny sposób wpłynąć na zaspokajanie potrzeb małżonki wnioskodawcy.

Przypadek jedenasty²⁹

Informacja o małżeństwie Małżeństwo do dnia wpływu wniosku trwało 55 lat i 4 miesiące. Żona liczyła wówczas 82 lata, a mąż 81 lat. Przez cały czas trwania małżeństwa małżonkowie pozostają w ustroju wspólności ustawowej.

²⁹ Sprawa rozpoznana przez Sąd Rejonowy w Wadowicach, R III Ns 212/13.

Przedmiot zamierzonej czynności: Darowizna gospodarstwa rolnego na rzecz córki.

Stan faktyczny sprawy. W chwili wpływu wniosku we wspólnocie domowej pozostawali małżonkowie, ich 52. letni niepracujący syn pozostający pod nadzorem kuratora sądowego, 42. letnia córka, jej 33. letni konkubent oraz 3 dzieci córki w wieku 15, 10 i 2 lata. Wszyscy zamieszkują w jednopiętrowym budynku wchodzącym w skład gospodarstwa rolnego należącego do majątku wspólnego małżonków. Żona wnioskodawcy od dłuższego czasu cierpi na zespół otępienny, chorobę niedokrwinną serca, kamicę pęcherzyka żółciowego, zwyrodnieniową chorobę stawów. Kilkakrotnie była hospitalizowana w wojewódzkim szpitalu psychiatrycznym z związku z zaostrzeniami stanu otępiennego. W styczniu 2013 r. była operowana w następstwie złamania szyjki kości udowej. Od tego czasu nie chodzi. Praktycznie jest osobą stale leżącą, wymagającą pomocy i pieczy ze strony innej osoby. Pomocy tej udziela córka mieszkająca z rodzicami. Stan faktyczny, poza dokumentami, przesłuchaniem wnioskodawcy i córki, która miałaby zostać obdarowana, sąd ustalił na podstawie wywiadu środowiskowego kuratora sądowego. Poza dwojgiem dzieci pozostających we wspólnocie domowej z rodzicami małżonkowie mają jeszcze troje pełnoletnich samodzielnych dzieci, które wcześniej obdarowali.

Dwoje z nich otrzymało działki budowlane, trzecie rodzice obdarowali pieniędzmi. Wnioskodawca prawdopodobnie chcąc uniknąć sporów pomiędzy dziećmi w przypadku działu spadku podjął decyzję o obdarowaniu córki gospodarstwem, w którym ona ze swoją rodziną mieszka i pracuje. Planował także ustanowienie dla niepracującego (52 letniego) syna służebności mieszkania. Zważywszy na przynależność gospodarstwa do majątku wspólnego i stan żony wystąpił z wnioskiem o zezwolenie na opisaną darowiznę.

Orzeczenie. Sąd zezwolił mężowi na zawarcie umowy darowizny gospodarstwa rolnego z obciążeniem poleceniem ustanowienia służebności mieszkania na rzecz małżonków i zapewnienia im opieki oraz pielęgnacji. Postanowienie uprawomocniło się bez kontroli instancyjnej.

Dobro rodziny Wobec braku uzasadnienia można domniemywać, że dobro rodziny wyrażało się w „zabezpieczeniu” przed ewentualnymi sporami majątkowymi pomiędzy dziećmi małżonków, oraz w zapewnieniu córce, na której wyłącznie spoczywa piecza nad chorą matką (i zapewne w przyszłości nad wnioskodawcą) pewności, że po śmierci rodziców będzie nadal uprawniona do korzystania z domu i gospodarstwa wraz ze swoimi dziećmi. Opis wcześniejszych darowizn ze strony rodziców na rzecz trojga innych dzieci rodzi domniemanie, że zamierzona czynność prawna przysparzająca korzyści jednej z córek może być uznana za usprawiedliwioną.

Przypadek dwunasty³⁰

Informacja o małżeństwie Do dnia wpływu wniosku małżeństwo trwało 56 lat i 4 miesiące. Przez cały ten czas małżonkowie pozostawali w ustawowej wspólności majątkowej. W dniu wpływu wniosku żona liczyła 77 lat, mąż 84.

Przedmiot zamierzonej czynności: Darowizna zabudowanej budynkami gospodarczymi działki gruntu w mieście.

Stan faktyczny sprawy. Oboje małżonkowie potrzebują pomocy w związku z ograniczeniami sprawności wynikającymi z podeszłego wieku. Żona cierpi na chorobę Alzheimera, która nie jest jeszcze bardzo zaawansowana dzięki systematycznemu zażywaniu leków. Chorobę zdiagnozowano w 2011 r. Żona wykonuje samodzielnie czynności z zakresu samoobsługi, jest dosyć sprawna fizycznie. Jednakże jej sprawność intelektualna jest bardzo ograniczona. Nie pamięta istotnych informacji, nie jest w stanie ocenić znaczenia planowanej czynności prawnej, ani podjąć i wyrazić należycie swojej woli.

Z małżeństwa pochodzi trzech synów i córka. Wszyscy zostali wyposażeni przez rodziców, którzy niegdyś z powodzeniem prowadzili wspólnie duże, zmechanizowane gospodarstwo rolne.

Małżonkowie mieszkają wraz z córką i jej mężem w jednopiętrowym dużym domu w mieście. Niegdyś byli jego właścicielami. W 1994 r. podarowali córce

³⁰ Sprawa rozpoznana przez Sąd Rejonowy w Elblągu, III RNs 155/13.

nieruchomość zabudowaną domem jednorodzinny, a córka ustanowiła na ich rzecz służebność mieszkania. W majątku wspólnym małżonków znajduje się inna nieruchomość miejska o znacznej wartości, zabudowana budynkami gospodarczymi. Ta nieruchomość miałaby być podarowana córce i zięciowi mieszkającym razem z małżonkami, jako wyraz wdzięczności potencjalnych darczyńców za opiekę, którą są otaczani przez córkę i zięcia.

W miejscu przebywania małżonków kurator sądowy przeprowadził wywiad środowiskowy. Wyraził on opinię, że nie tylko żona wnioskodawcy nie jest w stanie wyrazić woli odnośnie do planowanej darowizny, ale poddał też w wątpliwość sprawność intelektualną wnioskodawcy.

Kurator ocenił, że jest bardzo prawdopodobne, iż oświadczenie woli wnioskodawcy będzie dotknięte wadą braku świadomości. W wywiadzie środowiskowym została wypowiedziana następująca opinia, co do ewentualnego dokonania czynności prawnej darowizny przez małżonków: *„nie powinni oni podpisywać żadnych aktów prawnych bez konsultacji z lekarzem psychiatrą. Pani W. [żona wnioskodawcy] cierpi na chorobę Alzheimera, co praktycznie ją wyklucza z udziału w takich czynnościach. Czy Pan F [mąż - wnioskodawca] jest w stanie zrozumieć co będzie podpisywał budzi duże wątpliwości sporządzającego wywiad. Należy jeszcze wspomnieć, że działka z budynkami stanowi znaczną wartość. Jej przepis [tak w oryginale] w obecnej sytuacji na pewno, spowoduje sprzeciw braci Pani A [potencjalnej obdarowanej] i skierowanie wniosku o unieważnienie darowizny do sądu”*. Należy odnotować, że ta ocena kuratora nie była weryfikowana. Wnioskodawca ma pełną zdolność do czynności prawnych, co nie wyklucza prawdopodobieństwa złożenia wadliwego oświadczenia woli.

Orzeczenie. Sąd zezwolił mężowi na zawarcie umowy darowizny na rzecz córki i jej męża. Postanowienie uprawomocniło się bez kontroli instancyjnej.

Dobro rodziny Brak uzasadnienia nie pozwala na ustalenie, dlaczego w ocenie sądu dobro rodziny wymagało dokonania tej czynności.

Uwaga Rozstrzygnięcie budzi wątpliwości. Można jedynie domyślać się, że w ocenie sądu kolejne obdarowanie córki i zięcia wywoła ich wdzięczność i zmobilizuje do dalszej pieczy nad rodzicami. Być może jednak funkcję tę lepiej zrealizowałyby

przysporzenie *mortis causa* (powołanie do spadku lub zapis). O ile darowizna nastąpi, małżonkowie wyzbędą się ostatniego wspólnego wartościowego przedmiotu majątkowego. Dziwi, że sąd nie weryfikował obaw kuratora, że szczodropliwość rodziców wobec córki może być przyczyną konfliktów w rodzinie.

3.2.1.4. Przedmiot zamierzonej czynności – przekształcenie spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego w nieruchomości lokalową i zawarcie umowy dożywocia

Przypadek trzynasty³¹

Informacja o małżeństwie Do dnia wpływu wniosku małżeństwo trwało 39 lat. Przez cały ten czas małżonkowie pozostawali w ustawowej wspólności majątkowej. W dniu wpływu wniosku żona liczyła 70 lat, mąż 64.

Przedmiot zamierzonej czynności: Przekształcenie spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego w nieruchomości lokalową i zawarcie umowy dożywocia.

Stan faktyczny sprawy. Oboje małżonkowie są niepełnosprawni. Żona cierpi na chorobę Alzheimera, która nie jest jeszcze bardzo zaawansowana, ale uniemożliwia samodzielne funkcjonowanie. Mąż (młodszy od niej o 6 lat) jest sprawny intelektualnie ale po przejściu udaru ma sparaliżowaną jedną stronę ciała. Porusza się z trudem przy pomocy kul w obrębie mieszkania usytuowanego na IV piętrze. Małżeństwo jest bezdzietne. Pomocy udzielają małżonkom siostrzenice żony. Ten stan faktyczny potwierdził wywiad środowiskowy przeprowadzony przez kuratora sądowego.

Mąż zdecydował, że rekompensatą za tę pomoc, a zarazem zapewnieniem jej na przyszłość, powinno być przysporzenie majątkowe. Jedynym wartościowym składnikiem majątku wspólnego jest prawo do mieszkania, w którym małżonkowie mieszkają, a najlepiej rozwiązującą ich problemy instytucją prawną jest umowa dożywocia. Aby możliwe było jej zawarcie, konieczne było nadanie mieszkaniu statusu nieruchomości lokalowej. W relacjonowanej sprawie o zezwolenie na czynności umożliwiające zawarcie umowy dożywocia wystąpił mąż.

³¹ Sprawa rozpoznana przez Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie, III RNs 161/13.

Orzeczenie. Sąd zezwolił mężowie na przekształcenie prawa do mieszkania i na zawarcie umowy dożywocia. Postanowienie uprawomocniło się bez kontroli instancyjnej.

Dobro rodziny Należy domniemywać, że sąd uznał, iż zapewnienie bezdzietnym małżonkom pieczy w ramach dożywocia jest w ich sytuacji rozwiązaniem optymalnym.

3.2. 2. Nieznane miejsce pobytu małżonka

3.2.2.1.Przedmiot zamierzonej czynności – kupno nieruchomości lokalowej przez najemców

Przypadek czternasty³²

Informacja o małżeństwie Z akt nie wynika, ile trwało małżeństwo do dnia wpływu wniosku. Wiadomo, że żona liczyła wówczas 49 lat, a mąż 48, oraz że z tego związku pochodzi 2 synów w wieku 29 i 22 lat. Prawdopodobnie małżeństwo trwa nie krócej niż 29 lat. Małżonkowie pozostają w ustawowej wspólności majątkowej. Miejsce pobytu męża nie jest znane. Sąd ustanowił dla niego kuratora.

Przedmiot zamierzonej czynności: nabycie nieruchomości lokalowej (kupno mieszkania komunalnego przez najemcę).

Stan faktyczny sprawy. Żona zawarła w grudniu 1998 r. umowę najmu lokalu. Wynajmującym był „Zarząd Mienia Komunalnego” w B. Do zamieszkania w wynajętym lokalu, zgodnie z umową, uprawniony był mąż najemczynie i dwóch ich wspólnych synów. Mąż wyjechał do pracy za granicą w 1996 r. i nie kontaktuje się z rodziną.

Orzeczenie. Sąd zezwolił żonie na zawarcie umowy kupna najmowanej dotychczas nieruchomości lokalowej. Postanowienie sądu nie było uzasadnione. Uprawomocniło się bez kontroli instancyjnej.

³² Sprawa rozpoznana przez Sąd Rejonowy w Białymstoku, IV RNs 382/13.

Dobro rodziny Właściciel lokalu o powierzchni 54 m² (gmina miejska) zaproponował jego sprzedaż za cenę 25 tys. zł, znacznie poniżej wartości rynkowej. Choćby z tej przyczyny wykupienie mieszkania należy uznać za zgodne z dobrem rodziny.

3.2.2.2. Przedmiot zamierzonej czynności – zamiana spółdzielczych praw do lokalu mieszkalnego

Przypadek piętnasty³³

Informacja o małżeństwie Do dnia wpływu wniosku małżeństwo trwało 27 lat i 6 miesięcy. Żona liczyła wówczas 50, a mąż 51 lat. Małżonkowie pozostają w ustawowej wspólności majątkowej.

Przedmiot zamierzonej czynności: zamiana zadłużonego spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego o większej powierzchni na spółdzielcze prawo do lokalu mieszkalnego o mniejszej powierzchni.

Stan faktyczny sprawy. Żona przed sześcioma laty wyjechała do pracy w Wielkiej Brytanii. Zabrała ze sobą dzieci, które w dniu wpływu wniosku były już pełnoletnie ale niesamodzielne finansowo i pozostawały na wyłącznym utrzymaniu matki. Od 6 lat pomiędzy małżonkami trwa separacja faktyczna. Mąż w uzasadnieniu wniosku podał, że nie zna adresu żony. Adres ten został jednak ustalony i żona w piśmie skierowanym do sądu przedstawiła swoją wersję stosunków rodzinnych oraz wyraziła zgodę na zamianę mieszkań. Wnioskodawca pokrywał tylko część świadczeń na rzecz spółdzielni mieszkaniowej. Zadłużenie jest tak znaczne, że realna była utrata spółdzielczego prawa do lokalu, co mogłoby bardzo skomplikować sytuację życiową wnioskodawcy, który cierpi na liczne schorzenia i ma ograniczoną zdolność do pracy. Dzięki planowanej zamianie różnica w wartości praw do lokali pokryłaby zadłużenie, a wnioskodawca prawdopodobnie będzie w stanie samodzielnie pokrywać koszty utrzymania mniejszego lokalu.

Orzeczenie. Sąd zezwolił mężowi na zamianę prawa do mieszkania. Postanowienie sądu nie było uzasadnione. Uprawomocniło się bez kontroli instancyjnej.

³³ Sprawa rozpoznana przez Sąd Rejonowy w Sieradzu, III RNs 337/12.

Dobro rodziny Mimo trwania małżeństwa i ustroju wspólności ustawowej, w związku trwa rozkład pożycia małżeńskiego. Większość członków rodziny, którą małżonkowie przez swój związek założyli, przebywa za granicą we wspólnym gospodarstwie domowym utrzymywanym głównie z wynagrodzenia za pracę żony. Z pisma żony wynika, że nie przewiduje powrotu do kraju. Powyższe okoliczności wskazują, że w interesie rodziny (co najmniej ekonomicznym) leży zamierzona czynność.

3.3. Stałe elementy praktyki stosowania art. 39 k.r.o. (porównanie spostrzeżeń z badania z 2013 r. i z 1998 r.)

3.3.1. Niewielka liczebność spraw

Art. 39 k.r.o. zarówno przed nowelizacją, dokonaną ustawą z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw³⁴, jak i po jej wejściu w życie, stosowany był **bardzo rzadko**.

Gdyby zastosować do spraw zarządu majątkiem wspólnym z 1998 r. aktualnie obowiązujące kryteria kwalifikacji czynności jako wymagającej zgody drugiego małżonka (art. 37 § 1 k.r.o. w aktualnie obowiązującym brzmieniu) okazałoby się, że **znaczna część przypadków nie wymagałaby zgody**. W związku z powyższym można przypuszczać, że **nie wystąpiły poważniejsze zmiany częstotliwości stosowania art. 39 k.r.o. od 1998 r.**

W 74% sądów wylosowanych do badania w całym 1998 r. nie rozpoznało ani jednej sprawy o zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem wspólnym³⁵. W 2013 r. analizowanych spraw z art. 39 k.r.o. nie było w 91,8% wylosowanych sądów³⁶.

³⁴ Dz. U. nr 162, poz. 1691.

³⁵ Sprawy z art. 39 k.r.o. były rozpoznane w 20 sądach spośród 76 wylosowanych do badania. Przedmiotem analizy były 32 sprawy, z tym, że 4 zakończyły się umorzeniem postępowania, a 28 rozstrzygnięciem merytorycznym.

³⁶ Sprawy z art. 39 k.r.o. były rozpoznane w 12 ze 146 wylosowanych sądów. Było ich 15. Wszystkie zakończone rozstrzygnięciem merytorycznym.

3.3.2. Przyczyny wystąpienia do sądu o zezwolenie na dokonanie czynności

Inne były w obu badaniach proporcje pomiędzy wnioskami o zezwolenie na dokonanie czynności składanymi w następstwie odmowy zgody drugiego małżonka na dokonanie czynności przez wnioskodawcę, a wnioskami, których przyczyną były trudne do przewyciężenia przeszkody w porozumieniu się z drugim małżonkiem.

W przeanalizowanych sprawach z 1998 r.³⁷ częstotliwość wniosków w obu grupach spraw była zbliżona, z niewielką przewagą przypadków wystąpienia o zezwolenie sądu, gdy nastąpiła odmowa zgody drugiego małżonka na dokonanie czynności. Ta grupa przypadków stanowiła 53% przeanalizowanych spraw z 1998 r. W zbadanych sprawach rozpoznanych w 2013 r. jej udział wynosił 26,7%.

Inna była w sprawach z 2013 r. w porównaniu ze sprawami z 1998 r. proporcja pomiędzy stanami faktycznymi należącymi do grupy przypadków, w których przyczyną wystąpienia o zezwolenie sądu na dokonanie czynności były trudne do pokonania przeszkody w porozumieniu się z małżonkiem. W 1998 r. nieco więcej było przypadków niemożności porozumienia się z małżonkiem nieobecnym w kraju, którego miejsce pobytu za granicą było nieznane w porównaniu z sytuacjami, w których stan drugiego małżonka uniemożliwiał uzyskanie zgody na dokonanie czynności³⁸. W 2013 r. przeważały przypadki uniemożliwiające uzyskanie zgody na dokonanie czynności z uwagi na stan umysłu drugiego małżonka.

W obu okresach w większości spraw, w których przyczyną wniosku była niemożność porozumienia się z małżonkiem, gdy miejsce jego pobytu było znane, **stan współmałżonków umożliwiały wystąpienie o ich ubezwłasnowolnienie**, jednakże małżonkowie faktycznie wyłącznie zarządzający majątkiem wspólnym nie podjęli czynności zmierzających do ubezwłasnowolnienia.

³⁷ W 1998 r. w 17 sprawach (53%) przyczyną wystąpienia o zezwolenie sądu była odmowa zgody drugiego małżonka na dokonanie czynności, w 2 przypadkach chodziło o „zneutralizowanie” niekorzystnych czynności podjętych przez drugiego małżonka, w pozostałych sprawach przyczyną wystąpienia o zezwolenie sądu na dokonanie czynności były działania współmałżonka uniemożliwiające ochronę interesów wspólnych, np. cofnięcie powództwa przeciwegzekucyjnego, dokonanie cesji wspólnego prawa na osobę trzecią.

³⁸ W 8 sprawach z 1998 r. (25% zbadanych wówczas spraw z art. 39 k.r.o.) małżonek był nieobecny w kraju a miejsce jego pobytu nie zostało ustalone. W 5 miejsce pobytu drugiego małżonka było znane, jednakże jego stan uniemożliwiał wyrażenie zgody. W trzech przypadkach było to wywołane stanem nieprzytomności, a w pozostałych dwóch wiązało się z demencją starczą.

3.3.3. Przedmiot zamierzonej czynności

W obu okresach badawczych (w 1998 r. i w 2013 r.) najczęściej zezwolenie miało dotyczyć czynności powodującej „wyjście” z majątku wspólnego **prawa do nieruchomości**.

W 1998 r. dotyczyło to głównie sprzedaży nieruchomości lub udziału we współwłasności nieruchomości (w 7 sprawach) albo darowizny nieruchomości na rzecz zstępnych (w 6 sprawach), a więc przeniesienie własności wspólnej nieruchomości było przedmiotem spornej czynności łącznie w 13 sprawach (46% zbadanych spraw zakończonych rozstrzygnięciem merytorycznym). Do takich spraw art. 39 k.r.o. miałyby zastosowanie także po nowelizacji³⁹. W 2013 takich spraw było 11 (5 spraw dotyczyło zezwolenia na darowiznę, 4 sprzedaży a 2 kupna nieruchomości), a stanowiły one 73,3% zbadanych spraw.

W obu okresach czynności, na których dokonanie małżonek będący wnioskodawcą pragnął uzyskać zezwolenie sądu, w zasadzie **nie były związane z prowadzeniem działalności gospodarczej przez jednego z małżonków**⁴⁰.

3.3.4. Dobro rodziny

W obu okresach bardzo wysoka była skuteczność wniosków. W 1998 r. w 85,7% zbadanych spraw zakończonych rozstrzygnięciem merytorycznym sąd udzielił zezwolenia na dokonanie czynności, w 2013 r. skuteczność wniosków była 100%.

³⁹ W 3 sprawach z 1998 r. chodziło o zezwolenie na sprzedaż samochodu osobowego albo innej rzeczy ruchomej o znaczniejszej wartości. Po 2 sprawy dotyczyły sprzedaży akcji, wynajmu lokalu i podziału uzyskanego czynszu, oraz zezwolenia na zameldowanie zstępnych w lokalu należącym do majątku wspólnego, z którym było związane udostępnienie im do korzystania tego lokalu. Przedmiotem pozostałych czynności było, między innymi: przekształcenie spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu mieszkalnego we własnościowe spółdzielcze prawo do tego lokalu, zamiana mieszkania, wystąpienie do spółdzielni o dokonanie przydziału spółdzielczego prawa do domu jednorodzinnego, przerejestrowanie samochodu, remont domu i poniesienie kosztów założenia telefonu, wytoczenie powództwa przeciwegzekucyjnego, wytoczenie powództwa o zwrot nakładów z majątku wspólnego na cudzą nieruchomość. Tylko do niektórych z nich miałyby zastosowanie znowelizowany w 2004 r. art. 39 k.r.o.

⁴⁰ Nawet w tych sprawach rozpoznanych w 1998 r., w których wnioskodawca ubiegał się o zezwolenie sądu na zbycie akcji, akcje te miały charakter wyłącznie lokacyjny, nie związane z prowadzeniem przez któregokolwiek z małżonków działalności gospodarczej, a wnioskodawcy chodziło o uzyskanie środków na utrzymanie rodziny. W jednej sprawie z 2013 r. małżonek prowadził działalność gospodarczą, zamierzona czynność pośrednio była z nią związana o tyle, że dotyczyła uzyskania środków na spłatę kredytu związanego z tą działalnością.

W żadnej ze spraw, w której wniosek został uwzględniony w 1998 r., postanowienie sądu nie zostało uzasadnione. Analiza stanów faktycznych pozwoliła na domniemanie, że **dobro rodziny polegało głównie na stworzeniu warunków umożliwiających zaspokojenie usprawiedliwionych potrzeb jej członków w zakresie mieszkania, bieżącego utrzymania, pielęgnacji i leczenia**⁴¹.

W 2013 r. uzasadnione było jedno postanowienie dotyczące sprawy nietypowej – ustanowienia na wspólnej nieruchomości służebności umożliwiającej korzystanie z wodociągu miejskiego.

Ocena stanów faktycznych prowadzi do podobnych wniosków, choć w poszczególnych przypadkach (w szczególności dotyczących darowizn) może budzić zastrzeżenia. Zamierzona darowizna nieruchomości wspólnej, z reguły, miała na celu wyłącznie interesy obdarowanego zstępnego (np. darowizna nieruchomości lokalowej na rzecz jednego z dzieci). Tylko gdy przedmiotem darowizny było gospodarstwo rolne, co umożliwiało uzyskanie przez małżonka, który pragnął dokonać darowizny, renty rolniczej lub podwyższenie jej wysokości – darowizna realizowała interesy wnioskodawcy oraz ewentualnie pozostających z nim we wspólnocie zstępnych. W pozostałych przypadkach można było mieć jedynie nadzieję, że sytuacja małżonków po dokonaniu darowizny nie pogorszy się, bowiem obdarowani, doceniając fakt przysporzenia majątkowego, będą nadal sprawowali pieczę (lub pomagali) staremu rodzicowi.

⁴¹ Interesy obojga małżonków były uwzględnione zwłaszcza w takich stanach faktycznych, w których środki uzyskane ze sprzedaży określonego prawa miały być przeznaczone na podniesienie standardu życia obojga małżonków będących w podeszłym wieku lub tylko na zaspokojenie potrzeb małżonka wnioskodawcy, który ze względu na swój stan (np. demencja starcza, choroba Alzheimera, stan braku świadomości będący następstwem wypadku lub nagłej choroby) wymagał szczególnie wysokich wydatków a nie był w stanie zająć stanowiska w przedmiocie zamierzonej czynności.

II. Pozbawienie małżonka samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym

1. Przesłanki zastosowania art. 40 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego

Zakres samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym został określony w art. 36 § 2 i § 3 k.r.o. Przedmiotami majątkowymi służącymi jednemu z małżonków do wykonywania przez niego zawodu lub prowadzenia działalności zarobkowej tylko on zarządza (nie może nimi zarządzać drugi małżonek, za wyjątkiem niezbędnych bieżących czynności w razie przemijającej przeszkody po stronie wyłącznie uprawnionego do zarządu). Samodzielny zarząd nie dotyczy czynności opisanych w art. 37 § 1 k.r.o., do których dokonania potrzebna jest zgoda drugiego małżonka.

Zgodnie z art. 40 k.r.o. sąd, na wniosek jednego z małżonków pozostających w ustawowym lub umownym (art. 48 k.r.o.) ustroju małżeńskiej wspólności majątkowej może orzec, **z ważnych powodów**, pozbawienie drugiego małżonka samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym.

Sąd może również pozbawić jednego z małżonków uprawnienia do wyrażania zgody na dokonanie czynności opisanych w art. 37 § 1 k.r.o. postanawiając, że na dokonanie takich czynności będzie wymagane zezwolenie sądu.

Przyjmuje się, że skoro sąd może pozbawić jednego z małżonków prawa samodzielnego zarządu całym (w granicach wynikających z art. 36 k.r.o.) majątkiem wspólnym, to tym bardziej może wyłączyć spod jego zarządu określony składnik majątku wspólnego. Sąd może także wskazać określony przedmiot majątku wspólnego, co do którego ma zastosowanie art. 37 § 1 k.r.o., i postanowić, że na dokonanie czynności opisanej w tym przepisie będzie wymagane zezwolenie sądu⁴².

⁴² W syntetyczny sposób, ze wskazaniem dotychczas wypowiedzianych w literaturze poglądów omówił zmiany zasad zarządu majątkiem wspólnym w trybie sądowym M. Nazar w *Systemie Prawa Prywatnego*, tom 11 *Prawo rodzinne i opiekuńcze* (red. T. Smyczyński), Warszawa 2009, s. 360 – 365. Autor trafnie wskazał, że brzmienie art. 40 k.r.o. po nowelizacji z 2004 r., w porównaniu z wersją pierwotną, uległo nieznaczącej zmianie. Zasadniczym zmianom uległ jednak „*normatywny kontekst przepisu*”.

Rozstrzygnięcie pozbawiające małżonka uprawnienia do sprawowania zarządu majątkiem wspólnym jest bardzo dolegliwe. Oznacza, między innymi, że taki małżonek nie może nawet dysponować pobranym wynagrodzeniem za pracę, odsetkami od kapitału należącego do jego majątku osobistego ani innymi dochodami z tego majątku. Nie może wydatkować wspólnych środków na zaspokojenie swoich osobistych potrzeb, nawet elementarnych (przykładowo na zakup żywności, środków higieny, ubrania). O ile nie ma majątku osobistego, będzie całkowicie uzależniony od decyzji współmałżonka w sprawach życia codziennego wiążących się z wydatkowaniem wspólnych środków. Trafne jest spostrzeżenie J. St. Piątowskiego, powtarzane we wszystkich późniejszych opracowaniach, iż zastosowanie art. 40 k.r.o. stawia małżonka pozbawionego prawa samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym w gorszej sytuacji niż osobę częściowo ubezwłasnowolnioną, gdyż taka osoba może samodzielnie dysponować zarobkiem⁴³.

Wszystkie czynności, których dokonałby małżonek pozbawiony prawa samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym, faktycznie dysponując niektórymi jego składnikami (np. osobiście pobranym wynagrodzeniem za własną pracę) byłyby czynnościami osoby nieuprawnionej, ze wszystkimi konsekwencjami tego stanu. Osoby trzecie, dokonujące w dobrej wierze czynności prawnych z małżonkiem pozbawionym prawa samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym byłyby jednak chronione na zasadach ogólnych (np. przewidzianych w art. 169 § 1 k.c.).

Przesłanką zmiany sposobu zarządu majątkiem wspólnym, dokonywanej przez sąd na podstawie art. 40 k.r.o. są **“ważne powody”**.

Przed wejściem w życie kodeksu rodzinnego i opiekuńczego problematyka, której poświęcony jest art. 40 k.r.o., była unormowana w art. 16 ustawy z dnia 27 czerwca 1950 r. „Postępowanie niesporne w sprawach rodzinnych oraz z zakresu kurateli”⁴⁴, który brzmiał jak następuje:

„Sąd może pozbawić małżonka samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym obojga małżonków albo udziału we wspólnym zarządzie tym majątkiem, jeżeli zarząd jest

⁴³ J. St. Piątowski [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, s.424.

⁴⁴ Dz. U. Nr 34,poz. 310.

wykonywany w sposób **sprzeczny z dobrem rodziny albo nie może być wykonywany należycie.**”

Wydaje się, że wymienione w tym przepisie okoliczności są nadal „ważnymi powodami”, o których mowa w art. 40 k.r.o. Zapewne jednak ustawodawca zmieniając przesłankę orzeczenia o pozbawieniu samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym jednego z małżonków zmierzał do pozostawienia sądowi orzekającemu jeszcze większego „luzu decyzyjnego” niż wynikający z art. 16 ustawy z dnia 27 czerwca 1950 r.

Ustalenie treści pojęcia „ważne powody” dokonywane jest zawsze w ścisłym związku z treścią normy zawierającej ten zwrot niedookreślony⁴⁵. „Ważne powody” są przesłanką ustanowienia przez sąd na podstawie art. 52 k.r.o. rozdzielności majątkowej (w pierwotnym brzmieniu *zniesienia wspólności majątkowej*). W ocenie J. St. Piątowskiego⁴⁶ wypowiedzianej przed nowelizacją z 2004 r., wskazany zwrot niedookreślony powinien zawierać taką samą lub zbliżoną treść jak przy stosowaniu art. 40 i 52 k.r.o. M. Nazar stanowisko to uznał w 2009 r. za aktualne, mimo zmiany kontekstu normatywnego art. 40 k.r.o.⁴⁷.

Sąd Najwyższy za „ważny powód” ustanowienia rozdzielności majątkowej (wcześniej *zniesienia wspólności*) na żądanie małżonka (aktualnie art. 52 § 1 k.r.o.) w całym okresie obowiązywania art. 52 k.r.o. uważał⁴⁸:

⁴⁵ J. Pietrzykowski (*Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy. Komentarz* (red. K. Pietrzykowski), Warszawa 2012, s. 437) – wskazał na sytuacje, w których „nieracjonalne wykonywanie zarządu (przez małżonka, który tego uprawnienia ma zostać pozbawiony na podstawie art. 40 k.r.o. – przypisek E.H.Ł.) byłoby sprzeczne z dobrem rodziny, której ma służyć majątek objęty wspólnością.” Autor wskazał różne kategorie zachowań (*nieudolność, lekkomyślność, lekceważenie żywotnych interesów rodziny*) prowadzących do narażenia majątku wspólnego na istotny uszczerbek. W zbliżony sposób wykładni omawianego pojęcia dokonał M. Sychowicz (*Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy z komentarzem* (red. K. Piasecki), Warszawa 2011, s. 257) za „ważne powody” uznając: „*takie wykonywanie zarządu majątkiem wspólnym przez jedno z małżonków, będące wynikiem jego lekkomyślności, nieudolności lub celowego działania, które powoduje naruszenie lub poważne zagrożenie interesów majątkowych rodziny, co godzi w jej dobro*”. Zob. Także A. Lutkiewicz – Rucińska [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz Lex* (red. H. Dolecki, T. Sokołowski), Warszawa 2013, s. 241 – 242 i powołane tam wcześniejsze wypowiedzi innych autorów.

⁴⁶ St. Piątowski w *Systemie prawa rodzinnego i opiekuńczego*, s. 423.

⁴⁷ M. Nazar w *Systemie Prawa Prywatnego*, tom 11 *Prawo rodzinne i opiekuńcze* (red. T. Smyczyński), Warszawa 2009, s. 361.

⁴⁸ Por. Instytut Wymiaru Sprawiedliwości : E. Holewińska-Łapińska: *Zniesienie przez sąd małżeńskiej wspólności majątkowej*, Warszawa 1999, rozdział I.

- postępowanie pozwanego małżonka, ujawniające „chęć pasożytniczego korzystania z dorobku współmałżonka”;
- pijaństwo;
- nadmierne obciążenia majątku wspólnego odpowiedzialnością „za długi własne” pozwanego małżonka;
- zawładnięcie majątkiem wspólnym przez pozwanego i uniemożliwianie współzarządu tym majątkiem powodowi;
- brak troski o majątek wspólny;
- “złą lub bezowocną” działalność gospodarczą jednego z małżonków;
- “trwonienie” majątku wspólnego;
- rozkład pożycia małżeńskiego - jednakże w różnych okresach był on traktowany jako przyczyna “samoistna” lub mógł być traktowany jako “ważny powód” gdy miał określone cechy (np. trwałość lub zupełność i trwałość);
- separację faktyczną - podobnie jak rozkład pożycia traktowaną jako wystarczająco ważny powód lub jako jedną z okoliczności, które dopiero przy spełnieniu określonych warunków były traktowane jako ważny powód zniesienia wspólności (np. separacja jako konsekwencja zupełnego i trwałego rozkładu pożycia lub taki łączący się z separacją układ stosunków między małżonkami, który wykluczał zgodne sprawowanie zarządu majątkiem wspólnym itp.).

O dopuszczalności ustanowienia rozdzielności (*zniesienia wspólności*) majątkowej, z reguły w ramach wykładni pojęcia “ważne powody”, decydować powinny, w ocenie Sądu Najwyższego, poza wymienionymi okolicznościami, jeszcze dodatkowe czynniki. W okresie PRL były nimi: dobro rodziny, ochrona małżonka słabszego ekonomicznie; w okresie transformacji ustrojowej - ochrona interesów wierzycieli traktowanych - co najmniej równorzędnie - z ochroną rodziny, zwłaszcza gdy uzyskiwała ona dochody z gospodarczej działalności tylko jednego z małżonków.

Zastosowanie art. 40 k.r.o. nie powoduje zniesienia wspólności majątkowej. Powinny więc występować racjonalne powody do jej zachowania mimo swoistego “ubezwłasnowolnienia” jednego z małżonków przy sprawowaniu zarządu majątkiem wspólnym.

Uważam, że ważnym powodem zastosowania art. 40 k.r.o. “w pełnym zakresie” tzn. **odnośnie całego majątku wspólnego, nie może być stan separacji faktycznej**⁴⁹ małżonków gdyż uniemożliwiłoby to zorganizowanie życia codziennego małżonków żyjących w rozłączeniu. Separacja faktyczna może być natomiast ważnym powodem wyłączenia uprawnienia jednego z małżonków do sprawowania samodzielnego zarządu **określonym składnikiem majątku wspólnego**, zwłaszcza takim, który został nabyty podczas rozłączenia wyłącznie dzięki staraniom i osobistemu nakładowi pracy jednego tylko małżonka, lub jest przedmiotem współwłasności w częściach ułamkowych małżonków (udział we współwłasności jest objęty współwłasnością łączną małżonków) i osoby trzeciej (np. pozostającej w konkubinacie z jednym z małżonków żyjących w rozłączeniu), a został nabyty w okresie separacji faktycznej bez jakiegokolwiek nakładu małżonka pozbawionego samodzielnego zarządu nim.

⁴⁹ Tak też, jak się wydaje, M. Nazar [w:] *System Prawa Prywatnego*, tom 11 *Prawo rodzinne i opiekuńcze* (red. T. Smoczyński), Warszawa 2009, s. 362. Warto zwrócić uwagę na stanowisko Sądu Najwyższego, wypowiedziane w wyroku z dnia 13 maja 1997 r., III CKN 51/97 (OSNC 1997, nr 12, poz. 194), w którym główna uwaga jest skoncentrowana na majątkowych skutkach separacji faktycznej. Sąd Najwyższy stwierdził, że: „Separacja faktyczna małżonków, uniemożliwiająca im współdziałanie w zarządzie majątkiem wspólnym, może stanowić ważny powód zniesienia przez sąd wspólności majątkowej małżeńskiej. Z żądaniem może wystąpić również małżonek, który jest wyłącznie winny separacji. Wina jego, jak też wzgląd na dobro rodziny lub pozwanego małżonka, powinny być brane pod uwagę jedynie przy ocenie żądania zniesienia wspólności z punktu widzenia zasad współżycia społecznego (art. 5 k.c.).”

2. Rozstrzygnięcia w sprawach o pozbawienie samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym rozpoznanych w 2013 r.

2.1. Ustalenia wynikające z przeglądu rozstrzygnięć

Informacje o małżeństwie

Informacje o małżonkach, małżeństwach i rodzinach, które małżonkowie założyli, były w aktach zbadanych spraw bardzo wycinkowe. Wiadomo, że z 3 małżeństw pochodziły dzieci, które nie były samodzielne, choć w jednym przypadku pełnoletnie.

Tabela 13 : Staż małżeński i okres separacji faktycznej w związku

L.p.	„Staż” małżeński	Okres separacji faktycznej do dnia wpływu wniosku do sądu	Równoległe toczy się postępowanie o
1.	6 lat i 11 miesięcy	9 miesięcy	Rozwód; ustanowienie rozdzielności majątkowej (art. 52 k.r.o)
2.	9 lat	8 miesięcy	Rozwód
3.	19 lat i 6 miesięcy	Nie dotyczy	Poddanie męża przymusowemu leczeniu z uzależnienia od alkoholu
4.	Brak danych	3 lata	Nie dotyczy

Źródło: Opracowanie własne

Najkrócej małżonkowie do dnia wpływu wniosku z art. 40 pozostawali w związku przez 6 lat i 11 miesięcy, a najdłużej przez 19 lat i 6 miesięcy. Okres trwania jednego z małżeństw był nieznany. Wiadomo jednak, że dwoje pochodzących z niego wspólnych dzieci było już pełnoletnich, choć niesamodzielnych. Prawdopodobnie związek małżeński trwał nie mniej niż 20 lat.

We wszystkich sprawach w małżeństwach pożycie nie przebiegało należycie. W 3 z 4 spraw małżonkowie pozostawali w separacji faktycznej, a w 2 z nich w toku był proces rozwodowy.

Motywacja wszczęcia postępowania

Co najmniej w 2 przypadkach, w których trwały sprawy rozwodowe, wszczęcie postępowania było elementem „gry procesowej”, prowadzonej przy udziale profesjonalnych pełnomocników, której celem było maksymalnie korzystne dla

małżonka - wnioskodawcy rozstrzygnięcie dotyczące spodziewanego w nieodległej przyszłości podziału majątku.

Małżonkowie w tych sprawach nie planowali pozostawania we wspólności majątkowej w dłuższym okresie. Z akt nie wynikało, aby pozwany małżonek wnosił o oddalenie powództwa rozwodowego. Prawdopodobnie wnioskodawcom chodziło głównie o zabezpieczenie ich uprawnień do przedsiębiorstw prowadzonych tylko przez drugiego małżonka (art. 36 § 3 k.r.o.). Co więcej, w jednej z tych spraw, gdy został złożony wniosek z art. 40 k.r.o. (przygotowany przez adwokata), „równolegle” trwało nie tylko postępowanie rozwodowe, ale także proces o ustanowienie przez sąd rozdzielności majątkowej na podstawie art. 52 k.r.o., i w tej właśnie sprawie sąd pierwszej instancji orzekł już o rozdzielności majątkowej między małżonkami, z tym że wyrok nie był jeszcze prawomocny.

W jednej z pozostałych 2 spraw małżonek wnioskodawczyni nadużywał alkoholu, a w celu uzyskania pieniędzy na zakup alkoholu sprzedawał przedmioty majątkowe należące do majątku wspólnego. W drugiej sprawie separacja faktyczna trwała od 3 lat, a wniosek dotyczył jednego przedmiotu majątkowego znajdującego się w wyłącznym posiadaniu małżonka – wnioskodawcy.

Postępowanie

W 3 z 4 spraw wnioski złożyły żony. Jedna była reprezentowana przez adwokata. W jednej sprawie wnioskodawcą był mąż reprezentowany przez adwokata.

W 2 sprawach wnioski formalnie dotyczyły określonego przedmiotu majątkowego przynależnego do majątku wspólnego (w jednym przypadku było to przedsiębiorstwo, w jednym samochód), ale także w trzeciej sprawie, mimo że wniosek przygotowany przez pełnomocnika - adwokata dotyczył całego majątku wspólnego, to wskazano w nim tylko na jeden jego składnik - przedsiębiorstwo produkcyjne obejmujące zabudowaną nieruchomość, służącą działalności gospodarczej prowadzonej przez jednego małżonka.

W sprawach, w których prawdopodobną motywacją wszczęcia postępowania było dążenie wnioskodawcy do najkorzystniejszego dla niego rozstrzygnięcia dotyczącego przedsiębiorstwa przynoszącego znaczne (a w jednym przypadku wysokie)

przychody, sądy ustaliły, że to przedsiębiorstwo było związane z „prowadzeniem działalności zarobkowej” tylko przez drugiego małżonka, a więc ten drugi małżonek był uprawniony do samodzielnego zarządzania przedsiębiorstwem (art. 36 § 3 k.r.o.). W istocie więc nie było podstaw do zastosowania art. 40 k.r.o.

We wszystkich sprawach odbyły się rozprawy. Swoje stanowisko w każdej sprawie przedstawili oboje małżonkowie. Postępowania trwały od 3 do 8 miesięcy. Dwa wnioski zostały oddalone, dwa uwzględnione. Orzeczenia uprawomocniły się bez kontroli instancyjnej.

2.2. Opis stanów faktycznych

Przypadek pierwszy⁵⁰

Małżeństwo zawarte 2 września 2006 r., od dnia 20 listopada 2011 r. pozostawało w separacji faktycznej. W dniu wpływu wniosku była w toku sprawa rozwodowa oraz sprawa o ustanowienie rozdzielności majątkowej. Dnia 25 kwietnia 2012 r., sąd pierwszej instancji orzekł o rozdzielności majątkowej między małżonkami od dnia 20 listopada 2011 r. Wyrok nie był prawomocny w dniu wpływu wniosku o pozbawienie męża samodzielnego zarządu, tzn. 29 sierpnia 2012 r. Wniosek dotyczył całego majątku wspólnego, z tym że wskazano na jeden jego składnik - przedsiębiorstwo produkcyjne obejmujące zabudowaną nieruchomość, służącą działalności gospodarczej. Wniosek złożyła żona reprezentowana przez pełnomocnika adwokata, uczestnik postępowania – mąż także był reprezentowany przez pełnomocnika adwokata.

Sąd ustalił, że mąż prowadził działalność gospodarczą w branży cukierniczej od 1999 r. W dniu 26 września 2006 r. małżonkowie nabyli nieruchomość. W akcie notarialnym wskazano, że nieruchomość wchodzi do majątku wspólnego małżonków, ale jest przeznaczona do prowadzenia na niej działalności gospodarczej tylko przez męża. Cena nieruchomości wyniosła 290 tys. zł, z czego 200 tys. pochodziło z kredytu zaciągniętego tylko przez męża na prowadzoną przez niego działalność gospodarczą. Kredyt był spłacany z przychodów z tejże działalności. Mąż zaciągnął

⁵⁰ Sprawa Sądu Rejonowego w Rzeszowie III RNs 832/12.

kolejny kredyt w kwocie 200 tys. zł na budowę pomieszczeń produkcyjnych i sprzęt do produkcji oraz zawarł umowę leasingu dotyczącą samochodu wykorzystywanego w działalności gospodarczej. Raty leasingowe, podobnie jak obydwa kredyty, były spłacane z przychodów przedsiębiorstwa prowadzonego tylko przez męża. W pierwszym okresie małżeństwa, gdy małżonkowie pozostawali w zgodnym wspólnym pożyciu żona pomagała mężowi w ten sposób, że dekorowała torty produkowane w ramach jego działalności gospodarczej. Nie była jednak osobą współprowadzącą działalność gospodarczą, ani pracownikiem w firmie męża. Zakres i rola tej pomocy była w toku postępowania sporna. Do listopada 2011 r., gdy małżonkowie jeszcze mieszkali razem w budynku należącym do majątku żony, żona wielokrotnie wchodziła na teren nieruchomości wspólnej i do pomieszczeń produkcyjnych. Po rozstaniu (wg męża – po „wyrzuceniu” go z mieszkania żony, na które poczynił znaczne nakłady) mąż zabronił żonie wstępu na nieruchomość wspólną, nie informował jej o wynikach prowadzonej działalności gospodarczej, zaprzestał w jakikolwiek sposób przyczyniać się do zaspokajania potrzeb rodziny. W dniu 2 kwietnia 2012 r. żona wraz z rodzicami i kilkoma osobami trzecimi wtargnęła na teren nieruchomości wspólnej niszcząc furtkę i drzwi do pomieszczeń biurowych, których część zajęła z zamiarem prowadzenia tam swojej działalności gospodarczej. Następnego dnia mąż przy pomocy wynajętej firmy ochroniarskiej przywrócił sobie posiadanie zajętych pomieszczeń, a stale zatrudniani pracownicy ochrony uniemożliwiają żonie wejście na teren nieruchomości wspólnej.

Postępowanie trwało od 29.08.2012 r. do 30.04.2012 r. Sąd oddalił wniosek, ponieważ w dniu 22 marca 2013 r. uprawomocnił się wyrok ustanawiający między małżonkami rozdzielną majątkową od dnia 20 listopada 2011 r. W uzasadnieniu wyroku Sąd stwierdził, że oddalił wniosek *„nie wglębiając się, czy w przedmiotowej sprawie zachodziły ważne powody w rozumieniu art. 40 k.r.o. do pozbawienia uczestnika zarządu składnikami majątku wspólnego wymienionymi w tym wniosku”*. O takim rozstrzygnięciu zadecydowało uprawomocnienie się wyroku ustalającego między małżonkami rozdzielną majątkową. Sąd orzekający wskazał na stanowisko Sądu Najwyższego wypowiedziane w postanowieniu z dnia 10 lutego 1999 r., II CKN 1103/98.

Przypadek drugi⁵¹

Małżeństwo zawarte w dniu 30 sierpnia 2003 r. pozostawało w separacji faktycznej od sierpnia 2011 r., a w marcu 2012 r. żona wniosła powództwo o rozwód. Proces rozwodowy, mimo wniosku o nieustalenie winy rozkładu pożycia małżeńskiego był bardzo sporny. Mąż kwestionował zabezpieczenie obowiązku alimentacyjnego wobec czteroletniej córki w kwocie 2.500 zł. (Żona oceniała, że miesięcznie koszt utrzymania dziecka wynosi 9.732 zł i żądała ustalenia alimentów od ojca dziecka w kwocie 4.866 zł). Mąż miał też zastrzeżenia co do organizacji kontaktów z córką (twierdził, że przez 10 miesięcy nie spotykał się z dzieckiem).

Przed zawarciem małżeństwa, ani w jego trakcie, nie zostały zawarte umowy majątkowe małżeńskie. Wkrótce po rozpoczęciu sprawy rozwodowej, 23 kwietnia 2012 r., mąż reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika, złożył wniosek o pozbawienie żony samodzielnego zarządu składnikiem majątku wspólnego, w postaci przedsiębiorstwa prowadzącego działalność w zakresie konserwacji i naprawy pojazdów samochodowych z wyłączeniem motocykli, sprzedaży hurtowej i detalicznej motocykli, ich naprawy i konserwacji oraz sprzedaży hurtowej i detalicznej części i akcesoriów do nich oraz pozostałej sprzedaży detalicznej prowadzonej poza siecią sklepową, straganami i targowiskami. W praktyce przedsiębiorstwo obejmuje pięć myjni samochodowych znajdujących się w czterech różnych miastach (w Gdańsku, Gdyni, Łodzi i Kaliszu). Wg twierdzeń męża (które nie były weryfikowane) roczne obroty firmy wynoszą 2,5 mln zł, a dochód 1 mln zł.

Żona wnosiła o oddalenie wniosku w całości twierdząc, że przedsiębiorstwo (mające w nazwie jej nazwisko) oraz przedmioty majątkowe wchodzące w skład tego przedsiębiorstwa nie są objęte wspólnością majątkową małżeńską. Wykazała też na podstawie dokumentów, że ma bardzo dobre przygotowanie zawodowe do prowadzenia działalności gospodarczej oraz stosowną praktykę (ukończyła studia prawnicze, a także studia magisterskie w zakresie marketingu i zarządzania oraz kursy podyplomowe zarządzania finansami przedsiębiorstwa, pracuje w dużym banku na stanowisku dyrektora, nabyła tam doświadczenie negocjując umowy i kierując dużym zespołem pracowników).

⁵¹ Sprawa Sądu Rejonowego dla miasta stołecznego Warszawy, VI Wydział Rodzinny i Nieletnich, VI RNs 223/12.

Sąd ustalił, że żona prowadzi działalność gospodarczą w formie przedsiębiorstwa, którego dotyczy wnioski męża od 16 marca 2004 r. Małżonkowie nabyli wspólnie, za wspólnie zaciągnięty kredyt, nieruchomości gruntowe, na których są usytuowane myjnie samochodowe wchodzące w skład przedmiotowego przedsiębiorstwa. Są ujawnieni jako współwłaściciele nieruchomości w księgach wieczystych.

Pomiędzy małżonkami istniał spór, co do tego jak firma była prowadzona w okresie wspólnego zamieszkiwania małżonków, do sierpnia 2011 r. Mąż twierdził, iż decyzja o rozpoczęciu działalności gospodarczej była wspólna, ale to on samodzielnie prowadził w tym okresie przedsiębiorstwo. Żona powyższe negowała. Stwierdziła, że początkowo działalność gospodarczą miała prowadzić ze współniczką, jednakże ostatecznie podjęła się tego sama. Przy prowadzeniu działalności w Trójmieście pomagali jej rodzice (ojciec także, z uwagi na swoje kwalifikacje zawodowe nadzorował budowę i wyposażenie myjni), a w Kaliszu i Łodzi znajomy.

Oboje małżonkowie potwierdzili zakup sprzętu do myjni ze środków pochodzących z kredytu zabezpieczonego na nieruchomości stanowiącej ich współwłasność, nabytej przed zawarciem małżeństwa.

Zobowiązania finansowe zaciągnięte w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej, są regularnie wykonywane przez oboje małżonków. Wbrew twierdzeniom męża żona nie zalega ze spłatami kredytu.

Mąż rości sobie prawa do prowadzenia przedsiębiorstwa żony, mimo że sam wykonuje pracę zawodową i zarabia netto około 13.000 zł miesięcznie. Chce uczestniczyć w zarządzaniu przedsiębiorstwem. Zdarzyło się, że siłą wszedł do siedziby jednej z myjni i wymontował sześć komputerów. Jak tłumaczył, chciał w ten sposób uzyskać informacje o aktualnym stanie finansowym przedsiębiorstwa. Komputery te zwrócił, jednakże żona zawiadomiła o kradzieży ograny ścigania, sprawa jest w toku. Ponadto, wg żony, mąż włamywał się do systemu komputerowego przedsiębiorstwa, starał się rozporządzać jego majątkiem. Przychodził też na teren myjni, zastraszał i upokarzał pracowników, uniemożliwiał im wykonywanie obowiązków.

Sąd ustalił, że sposób prowadzenia spraw przedsiębiorstwa przez żonę nie budzi zastrzeżeń. Myjnie dobrze prosperują, wszelkie zobowiązania finansowe realizowane

są planowo, nie ma zaległości w spłacie kredytów. Taka sama ocena dotyczyła zarządu wspólnymi nieruchomościami małżonków.

Wniosek został oddalony. Sąd ocenił, że w zakresie zarządu majątkiem wspólnym, który stanowią nieruchomości, na których znajdują się myjnie nie ma istotnych uchybień, a ustalony sposób zarządu tymi nieruchomościami przez żonę nie stanowi ważnego powodu w rozumieniu art. 40 k.r.o. pozbawienia żony samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym. W ocenie sądu ważnego powodu nie stanowi również rozbieżność stanowisk małżonków co do sposobu wykonywania zarządu.

Sąd ocenił, że przedsiębiorstwo nie jest majątkiem wspólnym małżonków, bowiem od początku jego działalności firma ta była zarejestrowana wyłącznie na żonę. Mąż, w ocenie sądu nie ma podstaw prawnych, aby ingerować w prowadzenie przez żonę jej firmy.

Przypadek trzeci⁵²

Małżeństwo zostało zawarte 4 września 1993 r. Pochodzi z niego dwoje uczących się małoletnich dzieci. Wniosek złożyła żona w związku z wyprzedawaniem przez męża przedmiotów należących do majątku wspólnego i przeznaczaniem uzyskanych kwot na alkohol. Mąż cierpi na chorobę alkoholową, nie pracuje, nie ma żadnych dochodów. Trwa postępowanie w sprawie jego przymusowego leczenia z uzależnienia. Do majątku wspólnego należy niewielkie gospodarstwo rolne. Mąż sprzedawał bez wiedzy i zgody żony sprzęt rolniczy.

Postępowanie trwało od 27 marca do 2 lipca 2013 r. Sąd pozbawił męża samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym. Orzeczenie nie było uzasadnione. Można przyjąć, że ważnym powodem pozbawienia męża samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym było zarządzanie nim sprzecznie z dobrem rodziny, której ma służyć majątek objęty wspólnością.

⁵² Sprawa Sądu Rejonowego w Rzeszowie, XV Wydział Rodzinny i Nieletnich z siedzibą w Strzyżowie, RNs 79/13

Przypadek czwarty⁵³ - pozbawienie samodzielnego zarządu określonym składnikiem majątku wspólnego

Z akt sprawy nie wynika, kiedy zostało zawarte małżeństwo, a jedynie że od 2009 r. małżonkowie nie mieszkają razem, a mąż nie przyczynia się do pokrywania kosztów utrzymania rodziny. Wiadomo, że małżonkowie mają dwie pełnoletnie uczące się córki. Mąż nie wywiązuje się należycie z obowiązku alimentacyjnego na rzecz córek.

Żona wnosiła o pozbawienie męża samodzielnego zarządu jednym składnikiem majątku wspólnego, którym jest samochód marki Ford Escort wyprodukowany w 1999 r. Żona twierdziła, że cena rynkowa tego samochodu wynosi około 1000 zł, mąż wskazywał kwotę 3000 zł. Bezsporne było, że mąż ma zakaz prowadzenia pojazdów orzeczony wyrokiem sądu karnego w konsekwencji jazdy pod wpływem alkoholu oraz, że przez ostatnie 3,5 roku z samochodu korzystała wyłącznie żona i wspólne córki małżonków. W tym okresie tylko żona ponosiła koszty konserwacji, obowiązkowego ubezpieczenia i eksploatacji pojazdu, zapewne jednak z majątku wspólnego (pobranego wynagrodzenia za pracę). Aktualnie samochód wymagałby poważnego remontu, którego opłacalność jest wątpliwa. Żona pragnie samochód sprzedać (na co mąż się nie godzi, bądź wielokrotnie zmienia decyzję) oceniając, iż jest to najefektywniejsze ekonomicznie dla rodziny. Mąż podczas postępowania w sprawie zaoferował „spłacenie” żony, bądź deklarował, że przejmie samochód, wyremontuje go osobiście i będzie użyczał córkom.

Sąd orzekł, jak następuje: *„Zezwolić A.D. na samodzielny zarząd majątkiem wspólnym w postaci samochodu osobowego (...) pozbawiając jednocześnie D.O. samodzielnego zarządu wymienionym składnikiem majątku wspólnego”*.

Postępowanie w sprawie trwało od 23 lipca 2012 r. do 21 stycznia 2013 r. Orzeczenie uprawomocniło się bez kontroli instancyjne. Było uzasadnione.

Sąd w pierwszej kolejności stwierdził w uzasadnieniu, że *„zastosowanie argumentu a maiori ad minus prowadzi do wniosku, że postanowienie sądu o pozbawieniu małżonka samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym może być ograniczone jedynie do określonych składników tego majątku”*. Następnie wskazał kilka

⁵³ Sprawa Sądu Rejonowego w Pruszkowie, III RNsm 550/12.

okoliczności jako spełniające wymaganie „ważnego powodu” rozstrzygnięcia, a mianowicie wyłączenie korzystania z pojazdu przez żonę, dokonywanie przez nią „wszelkich zbiegów dotyczących utrzymania wspólnego samochodu”, brak jakiegokolwiek przyczynienia się przez męża do poprawy stanu technicznego pojazdu i kosztów obowiązkowego jego ubezpieczenia, fakt rejestracji samochodu wspólnego wyłącznie na męża, co utrudnia żonie uzyskanie nowego dokumentu rejestracyjnego samochodu i jego sprzedaż, ekonomiczne uzasadnienie sprzedaży samochodu, choćby za niską cenę, gdyż nakłady na doprowadzenie go do zadowalającego stanu znacznie przewyższają aktualną wartość rynkową pojazdu, wielokrotne zmiany stanowiska, co do sposobu zarządu po stronie męża i małe prawdopodobieństwo wypracowania w tej kwestii zgodnej decyzji, dobro rodziny wyrażające się w uzasadnieniu ekonomicznym sprzedaży i eliminacji stanu zagrożenia, jakie byłoby związane z ewentualnym dalszym korzystaniem z samochodu przez córki małżonków, który wynika łącznie ze złego stanu technicznego pojazdu i niewielkiego doświadczenia córek jako kierowców.

3. Stałe elementy praktyki stosowania art. 40 k.r.o. (porównanie spostrzeżeń z badania z 2013 r, i z 1998 r.)

3.1. Niewielka liczebność spraw

W 2013 r. sprawy z art. 40 k.r.o. występowały sporadycznie. W wylosowanych 54 sądach nie było ich w pierwszym półroczu 2012 r. wcale. W 28 sądach w większych ośrodkach w okresie pierwszych 8 miesięcy 2013 r. były zaledwie cztery sprawy rozstrzygnięte merytorycznie. W 1998 r. spraw z art. 40 k.r.o. w wylosowanych sądach rozpoznano 16⁵⁴, ale tylko 4 sprawy zakończone zostały rozstrzygnięciem merytorycznym, a więc liczba spraw zakończonych oddaleniem lub uwzględnieniem wniosku była taka sama jak w 2013 r.

⁵⁴ Sprawy z art. 40 k.r.o. były w 1998 r. rozpoznane w 5 sądach spośród wylosowanych (w Grajewie, Poznaniu, Pruszkowie, Pułtusk, Strzelcach Opolskich) oraz w 4 wydziałach rodzinnych i nieletnich sądów warszawskich.

3.2. Przyczyny wystąpienia do sądu

W obu okresach wnioski dotyczyły głównie małżeństw źle funkcjonujących, pozostających w separacji faktycznej.

W 3 z 4 spraw rozpoznanych w 2013 r. w małżeństwach w sposób niewątpliwy trwał rozkład pożycia małżeńskiego, który miał bezpośredni wpływ na spory odnośnie do zarządu majątkiem wspólnym (uważanym za wspólny co najmniej przez wnioskodawcę). W czwartej sprawie nie było informacji o rozkładzie pożycia, ale alkoholizm męża niewątpliwie był czynnikiem sprzyjającym konfliktom w rodzinie.

W dwóch sprawach z 2013 r., w których wnioski zostały oddalone, wszczęcie postępowania z art. 40 k.r.o. było zapewne jednym z elementów „gry procesowej” między małżonkami, bowiem równolegle toczyły się procesy rozwodowe, a małżonkowie chcieli uzyskać rozwód. Elementy „gry procesowej” towarzyszyły także postępowaniom z 1998 r. Porównanie wyników utrudniają inne zasady doboru spraw. Badanie orzecznictwa z 1998 r. obejmowało wszystkie sprawy, a nie tylko sprawy zakończone uwzględnieniem lub oddaleniem wniosku jak w 2013 r. Zaobserwowano wówczas, że mimo powoływania się na art. 40 k.r.o. wnioskodawcy zmierzali do innego skutku niż wynikający ze wskazanej normy. Osiągnięcie zamierzonego celu (w szczególności orzeczenia zabezpieczającego)⁵⁵, z reguły prowadziło po pewnym czasie do cofnięcia wniosku i umorzenia postępowania. Można się domyślać, że w niektórych sprawach było środkiem presji stosowanym w celu doprowadzenia do pozasądowego porozumienia w istotnych sprawach majątkowych małżonków.

3.3. Zakres wniosku

W żadnej ze spraw z 1998 r. i z 2013 r. wnioskodawca nie domagał się pozbawienia współmałżonka wyłącznie uprawnień do wyrażania w przyszłości zgody na dokonanie czynności, do której zgoda jest konieczna i zastępowanie jej każdorazowo zezwoleniem sądu. Żądania z 1998 r. były bardziej zróżnicowane (co ilustrują dane

⁵⁵ Postępowanie często było wszczynane w celu uzyskania zabezpieczenia wniosku np. w postaci zakazu dokonywania jakichkolwiek lub oznaczonych czynności odnośnie określonego składnika majątku wspólnego, z reguły takiego, który znajdował się w faktycznym władztwie tylko jednego z małżonków (np. samochodu, konta bankowego). Celem wnioskodawcy było także uzyskanie części przychodów z określonej działalności gospodarczej, czynszu z wynajmowanego lokalu wspólnego itp.

w tabeli 13) niż w 2013 r., kiedy w takiej samej liczbie spraw wniosek dotyczył całego majątku wspólnego i określonego przedmiotu majątkowego (tych spraw było tylko 4).

Tabela 13: Treść żądania wnioskodawcy w sprawach rozpoznanych w 1998 r.

Treść żądania wnioskodawcy	Liczba	%
Pozbawienie samodzielnego zarządu całym majątkiem wspólnym i zastępowanie zgody małżonka zezwoleniem sądu w przypadku każdej czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem wspólnym	3	18,75
Pozbawienie samodzielnego zarządu całym majątkiem wspólnym z pozostawieniem uprawnienia do wyrażania zgody na każdą czynność przekraczającą zakres zwykłego zarządu majątkiem wspólnym	2	12,5
Pozbawienie samodzielnego zarządu określonym składnikiem majątku wspólnego z pozostawieniem uprawnienia do wyrażania zgody na każdą czynność przekraczającą zakres zwykłego zarządu majątkiem wspólnym	3	18,75
Inne	8	50,0
Razem	16	100,0

Źródło: opracowanie własne

3.4. Ważny powód pozbawienia samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym

Na podstawie oceny materiału dowodowego zgromadzonego w aktach zbadanych spraw z 1998 r., za “ważny powód” pozbawienia jednego z małżonków samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym można było uznać sytuację głębokiego konfliktu między małżonkami, któremu towarzyszyła (w 70% spraw) separacja faktyczna wskazująca na zupełny rozkład pożycia małżeńskiego.

W 2013 r., w sprawach, w których wnioski zostały uwzględnione, ważnym powodem tego rozstrzygnięcia było w jednym przypadku działanie na szkodę rodziny przez wyprzedawanie składników majątku wspólnego, prawdopodobnie poniżej wartości, i przeznaczanie uzyskanych środków na alkohol, co godziło nie tylko w dobro rodziny jako całości, ale było sprzeczne z dobrem małżonka uzależnionego od alkoholu. W drugim sąd wskazał kilka ważnych powodów pozbawienia małżonka samodzielnego zarządu określonym składnikiem majątku wspólnego (samochodem), w celu umożliwienia podjęcia czynności zarządu najkorzystniejszego dla rodziny.

W zbadanych sprawach z 1998 r. wniosek został w pełni uwzględniony zaledwie w jednej sprawie⁵⁶, a w 2003 r. w dwóch sprawach opisanych w niniejszym opracowaniu.

⁵⁶ Sąd pozbawił małżonka prawa samodzielnego zarządu kontami bankowymi i samochodem osobowym.

III. Uwagi podsumowujące

1. Zezwolenie sądu na dokonanie czynności, do której potrzebna jest zgoda drugiego małżonka (art. 39 k.r.o) oraz pozbawienie małżonka samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym (40 k.r.o.) dotyczą sytuacji, w której małżonkowie pozostają we wspólności majątkowej. Taki ustrój majątkowy wymaga harmonijnego, bezkonfliktowego zarządzania majątkiem przez małżonków dla dobra rodziny, który przez swój związek założyli. Jest wyrazem zasady, że pozycja obojga w związku jest równa. O ile te **założenia są spełnione, nie zachodzi potrzeba korzystania ze środków nadzwyczajnych, jakie są przewidziane w art. 39 i 40 k.r.o.**

2. Konieczność zastosowania art. 40 k.r.o. (w najdalej idącym wariantcie rozstrzygnięcia powodująca pozbawienie jednego małżonka samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym) wskazuje (co najmniej pośrednio), że ustrój wspólności majątkowej nie jest adekwatny do sytuacji w danym związku.

Zastosowanie art. 39 k.r.o. („zastąpienie” zgody małżonka na dokonanie czynności zezwoleniem sądu) nie uzasadnia tak daleko idących wniosków w każdym przypadku. Istotna jest przyczyna zezwolenia sądu na dokonanie czynności w danym stanie faktycznym. W części przypadków może ona wskazywać na nieprawidłowości w realizacji obowiązku wspólnego pożycia z jego rozkładem włącznie.

3. Gdy pomiędzy małżonkami występują konflikty, utrata zaufania w sprawach majątkowych, bądź obiektywne okoliczności uniemożliwiające sprawowanie zarządu majątkiem wspólnym, to - o ile małżonkowie nie planują jeszcze ani separacji ani rozwodu - właściwa jest zmiana ustroju majątkowego – wprowadzenie rozdzielnosci umownej lub przymusowej (art. 52 k.r.o.).

4. Z samej istoty instrumenty prawne zawarte w art. 39 i 40 k.r.o. mają charakter wyjątkowy. Już z tej przyczyny nie powinno się oczekiwać na wysoką częstotliwość ich stosowania. Kolejne badania orzecznictwa sądów powszechnych potwierdzają, że istotnie stosowane są rzadko.

Przed nowelizacją z 2004 r. badanie orzecznictwa dziewięciu sądów rejonowych z lat 1976 – 1978 w sprawach z art. 39 i 40 k.r.o., przeprowadził Andrzej Dyoniak⁵⁷. W całym okresie objętym badaniem zostały rozpoznane 3 sprawy z art. 39 k.r.o., a 28 spraw z art. 40 k.r.o. zakończonych było rozstrzygnięciem merytorycznym⁵⁸.

Po zmianie ustrojowej, kolejne badanie orzecznictwa w sprawach z art. 39 i 40 k.r.o. z roku 1998 zostało przeprowadzone w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości⁵⁹. Zmiana ustroju gospodarczego oraz “niechętny” stosunek sądów, a w szczególności Sądu Najwyższego, do szerokiego stosowania art. 52 k.r.o. (zniesienie małżeńskiej wspólności majątkowej ustawowej lub umownej, aktualnie ustanowienie rozdzielności majątkowej) i wspierające go wypowiedzi w literaturze prawniczej⁶⁰, teoretycznie mogły zwiększyć zainteresowanie

⁵⁷ A. Dyoniak: *Ustawowy ustrój majątkowy małżeński*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1985, s. 91 – 95.

⁵⁸ Postępowań wszczętych jako sprawy z art. 40 k.r.o. było 48, ale w większości z nich mylnie powołano wskazaną podstawę prawną rozstrzygnięcia. W efekcie na podstawie art. 40 k.r.o. merytorycznie rozstrzygnięto 24 sprawy. Wniosek uwzględniono w 18 (75%), oddalono w 6 sprawach (A. Dyoniak, *op. cit.*, s. 91 – 93)

⁵⁹ Było to badanie ogólnopolskie. Obejmowało wszystkie sprawy rozpoznane w 1998 r. (po 20 latach od badania A. Dyoniaka) przez sądy wylosowane spośród wszystkich wydziałów rodzinnych i nieletnich sądów rejonowych. Populację generalną stanowiły 304 sądy i wyroki sądowe populacji generalnej (76 sądów rodzinnych). Przy doborze sądów do próby zastosowany został schemat losowania warstwowo-proporcjonalny. Kryterium podziału populacji generalnej na warstwy stanowiło 9 regionów stosowanych w badaniach GUS. Niezależnie od tego zostały zbadane sprawy rozpoznane przez 4 sądy rodzinne według stanu z dnia 1 maja 1998 r. Wielkość próby wynosiła 25% w Warszawie. Łącznie badaniem zostało objęte orzecznictwo 80 sądów w okresie jednego roku. Raporty przedstawione są w opracowaniach: Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, E. Holewińska – Łapińska: *Pozbawienie małżonka samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym* (art. 40 k.r.o.), Warszawa 1998, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, E. Holewińska – Łapińska: *Zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem wspólnym w praktyce sądowej* (Sprawozdanie z wyników badania aktowego), Warszawa 2000 (niepublikowane).

⁶⁰. W orzecznictwie Sądu Najwyższego, aż do lat dziewięćdziesiątych XX wieku, przy wykładni art. 52 § 1 k.r.o. nie był rozważany interes osób spoza rodziny - w szczególności wierzycieli. W tych nielicznych orzeczeniach, w których taki interes był co najmniej “w tle” (a więc gdy ważnym powodem zniesienia wspólności było przykładowo lekkomyślne zaciąganie pożyczek - por. uchwałę z 8 czerwca 1977 r., III CZP 129/77, nadmierne obciążenie majątku wspólnego odpowiedzialnością za długi pozwanego małżonka - por. wyrok z dnia 16 maja 1968 r., III CRN 92/68) nie był on przeciwstawny interesowi rodziny jako godny równorzędnej lub większej ochrony. W latach dziewięćdziesiątych Sąd Najwyższy w sposób konsekwentny wypowiadał skrajnie odmienne poglądy. Przykładowo dwa wyroki Sądu Najwyższego wydane dnia 24 maja 1994 r. I CRN 50/94, OSNC 1994, nr 12, poz. 246, oraz I CRN 61/94 z dnia 24 maja 1994 r., OSP 1995, nr 4, poz. 96 z glosą A. Dyoniaka, oraz wyrok SN z dnia 11 stycznia 1995 r., II CRN 148/94, OSNC 1995, nr 4, poz. 70. W literaturze H. Mądrzak (*Ewolucja zasad odpowiedzialności majątkiem wspólnym za zobowiązania jednego z małżonków a ochrona interesów osób trzecich*, Rejent 1998, nr 5., s.130) postawił nawet tezę, że orzecznictwo sądowe „wykazuje z całą jaskrawością jak silna jest tendencja do uchylania się małżonków od

wymienionymi instrumentami prawnymi. Tak się nie stało. Okazało się, że w 1998 r. 74% wylosowanych sądów nie było w ogóle spraw z art. 39 k.r.o.⁶¹, a w 93% sądów nie było spraw z art. 40 k.r.o. W 2013 r nie było spraw z art. 39 w 91,8%, a z art. 40 k.r.o. w 97,3% wylosowanych sądów. Pośrednio świadczy to o stosowaniu prawa zgodnie z założeniami ustawodawcy oraz o racjonalnych zrachowaniach małżonków.

5. We wszystkich przypadkach zastosowania art. 39 k.r.o. i art. 40 k.r.o. małżonkowie pozostawali w majątkowej wspólności ustawowej.
6. Badania dotyczące stosowania art. 39 k.r.o. w 1998 r. i w 2013 r. wykazały, że zmniejszyła się częstotliwość wniosków o zezwolenie sądu, gdy nastąpiła odmowa zgody drugiego małżonka na dokonanie czynności z 53% spraw w 1998 r. do 26,7%. w 2013 r. Aktualnie główną przyczyną wystąpienia o zezwolenie sądu na dokonanie czynności były trudne do pokonania przeszkody w porozumieniu się z małżonkiem z uwagi na stan jego umysłu.
7. W obu okresach art. 39 k.r.o. nie był stosowany odnośnie do czynności związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej. W 2 sprawach z art. 40 k.r.o. w 2013 r. był taki związek, lecz jest to zbyt mała liczba spraw aby na jej podstawie formułować ogólne wnioski w tej kwestii.
8. W żadnym orzeczeniu zezwalającym na dokonanie czynności prawnej nie była wskazana wartość przedmiotu majątkowego, którego czynność miała dotyczyć, w szczególności gdy zamierzoną czynnością była sprzedaż bądź kupno nieruchomości sąd nie wskazał granicznych kwot ceny (przykładowo, że zezwolenie nie obejmuje sprzedaży za kwotę niższą od podanej, jako najniższa).

odpowiedzialności majątkiem wspólnym za zobowiązania obciążające jednego z nich. Dotyczy to zwłaszcza małżonków, z których jedno zajmuje się prowadzeniem działalności gospodarczej. Dogodnym do osiągnięcia tego celu środkiem prawnym okazało się powództwo o zniesienie wspólności majątkowej ze skutkiem wstecznym (art. 52 k.r.o.). Stanowi ono w obecnych warunkach jeden z najczęściej spotykanych sposobów działania in fraudem legis.” Tezie tej nie towarzyszył jednak dowód w postaci wyników badań orzecznictwa sądowego.

⁶¹ Zwiększenie odsetka sądów w 2013 r. w porównaniu z 1998 r., w których nie było spraw z art. 39 k.r.o. wynika ze zmiany stanu prawnego i zmniejszenia się kategorii spraw, w których na dokonanie czynności musi wyrazić zgodę drugi małżonek (aktualnie zamknięty katalog w art. 37 § 1 k.r.o., w 1998 r. wymaganie zgody na dokonanie każdej czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem wspólnym).

9. W 2013 r. nie było przypadków zastosowania art. 39 k.r.o. w związku ze sprzeciwem małżonka na dokonanie czynności, o którym mowa w art. 36¹ k.r.o.
10. W świetle badania orzecznictwa z 1998 r. i w 2013 r. w żadnym wniosku w sprawie zakończonej rozstrzygnięciem merytorycznym nie domagano się „zatwierdzenia” czynności już dokonanej bez zgody drugiego małżonka.
11. W zbadanych sprawach z 2013 r. uwzględnienie wniosku z art. 40 k.r.o. nastąpiło w 2 z 4 przypadków. Natomiast wszystkie wnioski z art. 39 k.r.o. zostały uwzględnione. Mogło to budzić wątpliwości, gdy przedmiotem czynności była darowizna (we wszystkich przypadkach dotycząca nieruchomości będącej prawdopodobnie najwartościowszym składnikiem majątku wspólnego).

IV. Aneks

1. Sądy wylosowane do badania spraw z art. 39 k.r.o.

Siedziba APELACJI	Siedziba sądu OKRĘGOWEGO	L.p.	Siedziba sądu rejonowego
I. Białystok	Białystok	1	SR w Białymstoku
	Olsztyn	2	SR w Mrągowie
II. Gdańsk	Bydgoszcz	3	SR w Inowrocławiu
	Gdańsk	4	SR Gdańsk-Południe
	Toruń	5	SR w Toruniu
III. Katowice	Bielsko-Biała	6	SR w Bielsku-Białej
	Gliwice	7	SR w Gliwicach
IV. Kraków	Kielce	8	SR w Skarżysku Kamiennej
	Nowy Sącz	9	SR w Nowym Targu
V. Lublin	Lublin	10	SR Lublin-Wschód
	Siedlce	11	SR w Siedlcach
	Radom	12	SR w Radomiu
		13	SR w Grójcu
		14	SR w Kozienicach
	Zamość	15	SR w Zamościu
		16	SR w Biłgoraju
		17	SR w Hrubieszowie
		18	SR w Tomaszowie Lubelskim
VI. Łódź	Kalisz	19	SR w Kaliszu
		20	SR w Ostrowie Wielkopolskim
	Łódź	21	SR dla Łodzi-Widzewa
		22	SR dla Łodzi-Śródmieście
		23	SR w Kutnie
		24	SR w Łowiczu
		25	SR w Pabianicach
		26	SR w Skierniewicach
		27	SR w Zgierzu
	Piotrków Trybunalski	28	SR w Piotrkowie Trybunalskim
		29	SR w Bełchatowie
		30	SR w Opocznie

		31	SR w Radomsku
		32	SR w Tomaszowie Mazowieckim
	Sieradz	33	SR w Sieradzu
		34	SR w Łasku
		35	SR w Wieluniu
		36	SR w Zduńskiej Woli
VII. Poznań	Poznań	37	SR Poznań-Grunwald i Jeżyce
		38	SR Poznań-Nowe Miasto i Wilda
		39	SR Poznań-Stare Miasto
		40	SR w Gnieźnie
VII. Poznań	Poznań	41	SR w Grodzisku Wielkopolskim
- c d -	- c.d. -	42	SR w Kościanie
		43	SR w Lesznie
		44	SR w Pile
		45	SR w Szamotułach
		46	SR w Środzie Wielkopolskiej
		47	SR w Trzciance
		48	SR w Wągrowcu
	Konin	49	SR w Koninie
		50	SR w Kole
		51	SR w Turku
	Zielona Góra	52	SR w Krośnie Odrzańskim
		53	SR w Nowej Soli
		54	SR w Świebodzinie
		55	SR w Zielonej Górze
		56	SR w Żaganiu
		57	SR w Żarach
VIII. Rzeszów	Krosno	58	SR w Krośnie
		59	SR w Jaśle
		60	SR w Sanoku
		61	SR w Lesku
	Przemyśl	62	SR w Przemyślu
		63	SR w Jarosławiu
	Rzeszów	64	SR w Rzeszowie
		65	SR w Łańcucie
		66	SR w Dębicy
	Tarnobrzeg	67	SR w Tarnobrzegu
		68	SR w Mielcu
		69	SR w Stalowej Woli

IX. Szczecin	Szczecin	70	SR Szczecin-Centrum
		71	SR Szczecin-Prawobrzeże i Zachód
		72	SR w Goleniowie
		73	SR w Gryficach
		74	SR w Stargardzie Szczecińskim
		75	SR w Świnoujściu
	Gorzów Wielkopolski	76	SR w Gorzowie Wielkopolskim
		77	SR w Słubicach
	Koszalin	78	SR w Koszalinie
		79	SR w Kołobrzegu
X. Wrocław	Wrocław	80	SR dla Wrocławia-Fabrycznej
		81	SR dla Wrocławia-Krzyków
		82	SR dla Wrocławia-Śródmieście
		83	SR w Oleśnicy
X. Wrocław	Wrocław	84	SR w Środzie Śląskiej
- c. d	c. d	85	SR w Trzebnicy
	Jelenia Góra	86	SR w Jeleniej Górze
		87	SR w Bolesławcu
		88	SR w Lubaniu
		89	SR w Zgorzelcu
	Legnica	90	SR w Legnicy
		91	SR w Głogowie
		92	SR w Lubinie
		93	SR w Złotorzy
	Opole	94	SR w Opolu
		95	SR w Brzegu
		96	SR Kędzierzynie-Koźlu
		97	SR w Kluczborku
		98	SR w Nysie
		99	SR w Prudniku
		100	SR w Strzelcach Opolskich
	Świdnica	101	SR w Świdnicy
		102	SR w Dzierżonowie
		103	SR w Kłodzku
		104	SR w Wałbrzychu
		105	SR w Ząbkowicach Śląskich
XI. Warszawa	S O Warszawa	106	SR dla m.st. Warszawy
		107	SR dla Warszawy-Mokotowa
		108	SR dla Warszawy-Śródmieścia

		109	SR dla Warszawy-Woli
		110	SR dla Warszawy-Żoliborza
		111	SR w Grodzisku Mazowieckim
		112	SR w Piasecznie
		113	SR w Pruszkowie
	SO Warszawa Praga	114	SR dla Warszawy-Pragi Południa
		115	SR dla Warszawy-Pragi Północ
		116	SR w Legionowie
		117	SR w Nowym Dworze
		118	SR Otwocku
		119	SR w Wołominie
I. Białystok	Olsztyn	120	SR w Giżycku
		121	SR w Olsztynie
		122	SR w Szczytnie
	Łomża	123	SR w Łomży
	Suwałki	124	SR w Suwałkach
		125	SR w Augustowie
		126	SR w Ełku
II. Gdańsk	Elbląg	127	SR w Elblągu
		128	SR w Ostródzie
	Słupsk	129	SR w Słupsku
	Włocławek	130	SR we Włocławku
		131	SR w Aleksandrowie Kujawskim
III. Katowice	Katowice	132	SR Katowice-Zachód
		133	SR w Bytomiu
		134	SR w Chorzowie
		135	SR w Dąbrowie Górniczej
		136	SR w Sosnowcu
IV. Kraków	Kraków	137	SR dla Krakowa-Śródmieścia
		138	SR dla Krakowa-Nowej Huty
		139	SR dla Krakowa-Krowodrzy
		140	SR dla Krakowa-Podgórze
		141	SR w Chrzanowie
		142	SR w Olkuszu
		143	SR w Wadowicach
	Kielce	144	SR w Kielcach
		145	SR w Sandomierzu
		146	SR w Starachowicach

2. Sądy wylosowane do badania spraw z art. 40 k.r.o.

L.p.	Nr sądu w operacji losowania	Siedziba sądu
1	3	Sąd Rejonowy Sokółka, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
2	9	Sąd Rejonowy Mrągowo, VII Zamiejscowy Wydział Rodzinny i Nieletnich z siedzibą w Biskupcu
3	15	Sąd Rejonowy Olsztyn, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
4	21	Sąd Rejonowy Wyszaków, VII Zamiejscowy Wydział Rodzinny i Nieletnich z siedzibą w Pułtusk
5	27	Sąd Rejonowy Suwałki, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
6	33	Świecie n Wisłą, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
7	39	Sąd Rejonowy Ława, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
8	45	Sąd Rejonowy Kartuzy, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
9	51	Sąd Rejonowy Tczew, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
10	57	Sąd Rejonowy Słupsk, XVII Zamiejscowy Wydział Rodzinny i Nieletnich z siedzibą w Miastku
11	63	Sąd Rejonowy Grudziądz, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
12	69	Sąd Rejonowy Lipno, VII Zamiejscowy Wydział Rodzinny i Nieletnich z siedzibą w Rypinie
13	75	Sąd Rejonowy Lubliniec, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
14	81	Sąd Rejonowy Ruda Śląska, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
15	87	Katowice-Wschód, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
16	93	Sąd Rejonowy Dąbrowa Górnicza, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
17	99	Sąd Rejonowy Sosnowiec, IV Wydział Rodzinny i Nieletnich
18	105	Sąd Rejonowy Końskie, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
19	111	Sąd Rejonowy Starachowice, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
20	117	Kraków-Śródmieście, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
21	123	Sąd Rejonowy Wadowice, VIII Zamiejscowy Wydział Rodzinny i Nieletnich z siedzibą w Suchoj Beskidzkiej
22	129	Nowy Sącz, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
23	135	Tarnów, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
24	141	Sąd Rejonowy Lubartów, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
25	147	Sąd Rejonowy Chełm, X Zamiejscowy Wydział Rodzinny i Nieletnich z siedzibą we Włodawie
26	153	Sąd Rejonowy Przysucha, X Zamiejscowy Wydział Rodzinny i Nieletnich z siedzibą w Szydłowcu
27	159	Sąd Rejonowy Węgrów, III Wydział Rodzinny i Nieletnich

28	165	Sąd Rejonowy Zamość, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
29	171	Sąd Rejonowy Kępno, VIII Zamiejscowy Wydział Rodzinny i Nieletnich z siedzibą w Ostrzeszowie
30	177	Sąd Rejonowy Kutno, VIII Zamiejscowy Wydział Rodzinny i Nieletnich z siedzibą w Łęczycy
31	183	Sąd Rejonowy Bełchatów, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
32	189	Sąd Rejonowy Gostynin, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
33	195	Sąd Rejonowy Żyrardów, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
34	201	Sąd Rejonowy Konin, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
35	207	Sąd Rejonowy Wągrowiec, VIII Zamiejscowy Wydział Rodzinny i Nieletnich z siedzibą w Chodzieży
36	213	Sąd Rejonowy Grodzisk Wielkopolski, VIII Zamiejscowy Wydział Rodzinny i Nieletnich z siedzibą w Nowym Tomysłu
37	219	Sąd Rejonowy Środa Wielkopolska, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
38	225	Sąd Rejonowy Krosno Odrzańskie, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
39	231	Sąd Rejonowy Nowa Sól, VIII Zamiejscowy Wydział Rodzinny i Nieletnich z siedzibą we Wschowie
40	237	Sąd Rejonowy Jarosław, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
41	243	Sąd Rejonowy Łañcut, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
42	249	Sąd Rejonowy Stalowa Wola, X Zamiejscowy Wydział Rodzinny i Nieletnich z siedzibą w Nisku
43	255	Sąd Rejonowy Gorzów Wielkopolski, IX Zamiejscowy Wydział Rodzinny i Nieletnich z siedzibą w Strzelcach Krajeńskich
44	261	Sąd Rejonowy Koszalin, XIV Zamiejscowy Wydział Rodzinny i Nieletnich z siedzibą w Sławnie
45	267	Sąd Rejonowy Goleniów, III Wydział Rodzinny I Nieletnich
46	273	Sąd Rejonowy Stargard Szczeciński, III Wydział Rodzinny I Nieletnich
47	279	Sąd Rejonowy dla Warszawy-Żoliborza, VI Wydział Rodzinny I Nieletnich
48	285	Sąd Rejonowy Legionowo, III Wydział Rodzinny I Nieletnich
49	291	Sąd Rejonowy Lubań, III Wydział Rodzinny I Nieletnich
50	297	Sąd Rejonowy Legnica, III Wydział Rodzinny I Nieletnich
51	303	Sąd Rejonowy Kluczbork, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
52	309	Sąd Rejonowy Dzierżoniów, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
53	315	Sąd Rejonowy Wrocław-Krzyki, III Wydział Rodzinny i Nieletnich
54	321	Sąd Rejonowy Środa Śląska, III Wydział Rodzinny i Nieletnich